

İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Yunanistan, Türkiye’de Mülteciler, Askeri İhlaller ve Esirler Sorunu

Greece, the Immigrants, Military Violations, and POW Issue in Turkey during WWII Period

Ulvi KESER*

Özet

İkinci Dünya Savaşı süreci her ne kadar Türkiye’yi savaşın içine doğrudan çekememiş olsa da Türkiye savaşın sıkıntılarını en azından ekonomik alanda en yakın şekilde hisseden ülkelerden birisi olur. Bununla birlikte Türkiye her ne kadar İkinci Dünya Savaşı’na fiilen iştirak etmemiş olsa da hemen yanı başında önce İtalya’nın ve hemen ardından da Almanya’nın işgaline uğramış Yunanistan’a imkânlarını en üst düzeyde seferber ederek yardımcı olan tek ülkedir. Türkiye bütün bu yardım faaliyetleri yanında ülkeye sığınan farklı ülkelerden mülteciler, savaş ihlalleri, ayrıca Kızılay gözetiminde gerçekleştirilen savaşan ülkelerin esirlerinin değişimleri konusunda da çok büyük sorumluluklar alır ve bütün ülkelerin takdirini kazanır. Bu çalışma Yunanistan’ın Büyük Açlık döneminde yapılan yardımlar yanında savaş ihlalleri, ülkeye sığınan göçmenler sorunu ve esir mübadelesi konularını irdelemek amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı, savaş esirleri, büyük açlık dönemi, mülteciler

Abstract

Turkey, even if it seemed to be actually out of the war, has experienced, and suffered the difficulties of Second World War such as economic problems mostly and closely. Turkey was the only and single country which tried to help and did its best for Greece at all cost, and Turkish humanitarian assistance to Greece which was firstly invaded by Italy, and then by German military forces, the economical hardships in Turkey as well as the efforts of imperial countries to involve Turkey in the war all cause the country to get a hard period. In addition to all these above-mentioned, the problems such as the dwelling and the nutrition of the refugees being both military personnel and civilian people from the warring countries, helping the foreign POWs, POW change are between those Turkey has carried out during WWII period. The fact that Turkey has had such a responsibility to be an envoy for the POW change programs led the warring parties to appreciate Turkey a lot.

Key Words: Turkey, Greece, WWII, POWs, grand starvation period, refugees

Giriş

1 Eylül 1939 tarihinde Almanya’nın Polonya’ya saldırmasıyla fiilen başlayan İkinci Dünya Savaşı hemen ardından diğer ülkelere ve coğrafyalara da sıçrar. Aynı şekilde Mare Nostrum (Bizim Deniz) olarak adlandırdığı Doğu Akdeniz’de ve Balkanlar’da devamlı genişleme emelleri taşıyan İtalya da Almanya’nın ardından gelerek Nisan 1939 tarihinde Arnavutluk’u istila eder ve Balkanlar’da bir köprübaşı oluşturur.¹ Bu dönemde en büyük sıkıntıyı yaşayan ülkelerden birisi ise Türkiye’dir ve savaşın başlamasının hemen ardından tarafsız kalmayı esas alan Türkiye savaşa katılması veya taraf ülkelerin lehine tarafsızlık politikası izlemesi yönünde baskılarla karşılaşır.² Savaşan tarafların bu faaliyetleri karşısında Türkiye’nin politikası ise, daha 17 yıl önce biten Milli Mücadele sürecinin ardından ne olursa olsun savaşın dışında kalmak ve memleketi savaşın yıkıntılarında korumak olmuştur.” Ayrıca bu dönemde Türkiye ile Yunanistan’ın Avrupa’daki gelişmeler karşısındaki politikaları tam bir paralellik içerisindedir. Yunanistan, İngiltere ve Fransa’nın tek yanlı garantisine sahip olduktan sonra, Türkiye de Mayıs ve Haziran 1939 tarihlerinde bu iki Batı devletiyle de birer ortak bildirge yayımlayarak 1939 Ekim’inde imzalanacak Türk-İngiliz-Fransız Antlaşması’nın temellerini atar.³ Öte yandan özellikle Balkan yarımadasında Türkiye ve Yunanistan’ı savaşa dâhil etmeye yönelik faaliyetler ve olumsuz propaganda da bütün gücüyle devam etmektedir. Örneğin İtalyan basın organlarında ‘Ege adalarına asker çıkarma konusunda Türkiye’nin Yunanistan’dan izin istediği’ bildirilirken, Başbakan Metaxas ise hemen bir gün sonrasında 5 Haziran 1940 günü bir

* Doç. Dr. Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ulvi.keser@gmail.com

¹ İsmail SOYSAL, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, C I, Ankara, 1983, s. 591.

² Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (1914 -1995), İstanbul, Tarihsiz, s. 407.

³ Selim DERİNGİL, *Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, Temmuz 1994, s. 123.

açıklama yaparak ‘Bugün rahatız. Fakat fırtına yarın bizim üzerimize de çökebilir. Biz kimsenin malı olan şeyi almak arzusunda değiliz. Zamanı gelince genç, ihtiyar; bütün vatani savunacaktır.’ der. Aynı günlerde ortaya atılan iddialara göre ise Türkiye, Yunan adalarına asker çıkaracak ve bu adaları alacak, ayrıca Yunanistan’a da bir harekât düzenleyecek, bu arada Yunanistan ise muhtemel bir düşman saldırısına karşı İtalyan askerlerine kendi topraklarını kullanma izni verecek ve konuyla ilgili olarak da Türkiye sınırında tahkimat yapacaktır.⁴

Öte yandan savaştan yeni çıkmış bir ülke olarak Türkiye bir yandan ülkede savaşın sebep olacağı özellikle ekonomik tahribatlara karşı tedbirler almağa gayret gösterirken bir yandan da hemen sınır komşusu olan Yunanistan’a savaşın başından itibaren yardım faaliyetlerine girişir. Bu yardım faaliyetleri sadece Yunanistan’la sınırlı da değildir ve daha sonraki süreçte başta Türkiye sınırlarından içeri giren mülteciler ve göçmenler olmak üzere pek çok sorun da Türkiye tarafından halledilmek zorunda kalır. Bu çalışma savaş döneminde Türkiye topraklarına giren mülteciler, esir mübadelesi, aynı dönem içerisinde ülkede yaşanan askeri taciz olaylarını ve mülteciler için açılan mülteci kampları konularını mercek altına almak amacıyla hazırlanmıştır.

Yunanistan’a Yardım Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması ve Yunanistan’a yönelik tehdit unsurlarının yavaş yavaş ve ciddi ölçüde ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte Yunanistan Başbakanı Metaxas ise 13 Temmuz 1940 günü yeni mezun olacak jandarma subaylarına hitaben bir konuşma yaparak yaşanan gelişmeleri değerlendirir ve ‘Yarın bize neler getireceğini bilemediğimiz bir zamanda vazifenize başlamaktasınız. Fakat şartlar ne olursa olsun hepimiz eminiz ki bunlara birer erkek ve birer Elen gibi karşı koyacağız.’ der.⁵ Önce İtalya’nın ve daha sonra da Almanya’nın saldırısına uğrayan Yunanistan’a ilk yardım elini uzatan ülke Türkiye olur. Türk milletinin bu konudaki sıcak ve dostane yaklaşımı o dönem Türk basınına da aynen yansır. ‘Bağımsızlığına, insanca yaşama hakkına canavarca saldırılmış dost bir komşuya’⁶, ‘ölen kardeş bir milletin ıstırabı karşısında’⁷, ‘felakete uğramış komşumuz Yunanistan’ın’⁸, ‘dost ve müttefikimiz’⁹ ‘iki komşu memleket, iki kardeş evi’¹⁰ gibi ifadeler esasında geçmişi unutan, geleceğe güvenle bakan Türk milletinin gönlünün sesidir.

1940–1941 döneminden başlayarak savaşın tarımsal hâsılada ortaya çıkardığı muazzam düşüşle paralel olarak Yunanistan’da ‘‘Büyük Açlık’’ dönemi de başlar. Bunda Alman askerlerinin daha ilk günlerden başlayarak un, peynir, ekme, et dâhil yiyecek maddelerini toplamalarının, Alman savaş endüstrisinin hammadde ihtiyacının da mağlupların fabrikalarından, maden ve tarlalarından karşılanmasının sonucunda hammadde sıkıntısı ve işsizlik baş göstermesinin, ordu ve devletin gıda stoklarının tükenmesinin de etkileri vardır. Açlıkla beraber ayrıca sefalet ve iç karışıklıklar yaşanmaktadır. Özellikle Atina ve Pire gibi büyük şehirlerde insanların durumları içler acısı, perişan bir haldedir. İlk etapta yapılması gereken ise bu insanlara karınlarını doyurabilmeleri için yiyecek sağlamak olacaktır.¹¹ Büyük şehirlerin dışında özellikle taşrada ve küçük yerleşim merkezlerinde ise tarım ve ziraatla uğraşan insanların hayatları nispeten daha iyi durumdadır.

Birinci Dünya Savaşı’nın acı tecrübelerini yaşamış olan veya bütün dünyayı kasıp kavuran 1929 ekonomik krizinin yarattığı sonuçları gören pek çok insan savaşın patlak vermesi ve Yunanistan’ın önce İtalyan, daha sonra da Alman işgaline uğramasıyla birlikte kendi başının çaresine bakacak tedbirleri almakta da gecikmez. Başta patates olmak üzere farklı tarım ürünleri yetiştiren, buğday gibi hububat işiyle uğraşan köylüler uzun vadede kendilerine yetecek kadar tahılı, ekme yapacak unu ve diğer acil ihtiyaç malzemelerini işgal güçlerinin bile bulamayacağı şekilde saklamayı tercih eder. Hayvancılıkla uğraşanlar ise kümesindeki tavuğundan büyükbaş hayvanına varıncaya kadar bütün hayvanlarına gözü gibi bakmaya başlar. Bu hayvanların eti de, sütü de artık bir başka değerli olmuştur ve kesinlikle Alman askerlerinin eline geçmemelidir.

⁴ *Akşam*, 5 Haziran 1940.

⁵ *İkdam*, 14 Temmuz 1940.

⁶ *Milliyet*, 10 Ağustos 1974.

⁷ *Vatan*, 1 Ekim 1941.

⁸ *İkdam*, 28 Mayıs 1942.

⁹ *Yeni Sabah* gazetesinde Hüseyin CAHİT’ten aktaran *İkdam*, 31 Mayıs 1942.

¹⁰ *Vakit* gazetesinde M.H. ZAL’ın 29 Mart 1942 tarihli köşe yazısı.

¹¹ *Vatan*, 1 Ekim 1941.

Durumu değerlendiren Türk Hükümeti de bu konuda alınabilecek tedbirleri düşünmeye başlar¹² ve öncelikle Yunan adalarında yaşayan Türkler olmak üzere bu adalardan Türkiye'ye gelmek isteyenlere kolaylıklar sağlanması karara bağlanır. Öte yandan savaşın başlamasıyla beraber bütün dünyayı sarsacak şekilde hammadde sıkıntısı baş gösterir¹³ ve Türkiye de doğal olarak kendi kaynaklarıyla ilgili bir takım tedbirlere almaya ve kısıtlamalara gitmeye başlar.¹⁴

Bunun hemen akabinde Kızılay tarafından Yunanistan'a yardım faaliyetleriyle ilgili olarak hazırlanan Kurtuluş vapuru İzmir'den 14 Ekim 1941 tarihinde ilk Türk yardım malzemelerini Yunanistan'ın Pire limanına götürür ve 24 Ekim 1941 Cuma günü¹⁵ İzmir'e döner. Üzerine Kızılay'ın dev bir ambleminin çizildiği¹⁶ Kurtuluş¹⁷ vapuruna bu ilk seferinde 14.400 lira değerinde¹⁸ 50 ton buğday, pirinç, fasulye, sıhhi malzeme ve giyim eşyası yüklenir.¹⁹ Gemiyle ayrıca Türkiye'de yaşayan Yunan asıllı vatandaşların, Balkan Etüba Birliği Türk Komitesi, Kızıllaç Komitesi tarafından hazırlanan yardım paketleri de götürülür.

Türkiye daha savaşın başından itibaren başta Kurtuluş gemisiyle 6 sefer olmak üzere Dumlupınar, Attila, Taviil Tunç, Konya, Erzurum, Adana, Tuna, Solvet, Yeni Kurtuluş, Aslan, Akanın, Zengin, Yılmaz, İstanbul, Güneysu, Şadan, Enginer ve Hasankale, Üçyıldız, ayrıca Yunan adalarına yönelik olarak Sarıçam, Cemal, Azmi, Mesut, Cengiz, Bozkurt, Amasya, Sevim, Lütfihüda, Saner, Mercimek, Hasankale, Zafer-i Milli Savlet, Yeni Kurtuluş, Engin, Enginer²⁰ nakliye gemileri ve şilepleri ile de bu ülkeye yardıma koşar. Bu gemilerin ilaveten TCG Şimşek, Hızır Reis ve Sus isimli askeri gemiler de yardım ve tahliye faaliyetlerinin içindedir. Ayrıca Yunan adaları ve Yunanistan'dan kaçarak özellikle Ege ve Akdeniz kıyısındaki kasabalar ve köylere sığınan Yunanlar, ayrıca adalarda kalanlar ve Yunanistan'da yaşayanlara hasta nakil araçlarından askeri malzemeye²¹, aç ocaklarından tıbbi yardım malzemelerine kadar çok farklı alanlarda yardımlar yapılır. Büyük Açlık (μεγάλος λιμός)²² döneminde ortalama 3.000 kişinin açlıktan öldüğü ülkede Türkiye'ye duyulan minnet Kurtuluş gemisinin isminin Atina'nın en büyük caddesine verilmeyle, geminin resimlerinin caddelere asılmasıyla gösterilmeye çalışılır.²³

Türk gemileriyle yapılan yardım faaliyetlerine ilaveten bugünlerde Yunan hükümetinden gelen teklif üzerine en az 1000 Yunanlı çocuğun Türkiye'ye getirilmesi kararlaştırılır; ancak yapılan bütün hazırlıklara rağmen Yunanistan'ın olumsuz tutumu nedeniyle bu gerçekleşmez.²⁴ 1942 Nisan ayında Pan-Elenik Mücadele Kıbrıs Merkez Komitesi de 500 Yunan çocuğunu alabilmek için Başpiskopos yönetiminde müracaatta bulunur.²⁵

Çocukların nerede barındırılacağı konusunda yapılan hazırlıklar sonrasında önce İstanbul, Baltalimanı'nda bulunan balıkçı binası, ayrıca Yedikule ve Balıklı hastaneleri tahsis edilir.²⁶ Daha sonra İzmir, Buca'da da 2 bina bulunarak Yunan çocukların barınmaları için hazırlanmaya başlar.²⁷ Yapılan görüşmeler sonunda çocukların İzmir'e gönderilmelerinden ve Türk aileler tarafından yapılan manevi evlat taleplerinden vazgeçilir²⁸ ve 1000 Yunanlı çocuğun²⁹ Baltalimanı'ndaki Damat Ferit Paşa Yalısı'nda³⁰

¹² Başbakanlık Arşivi, 030.10. 116.811.12, Dâhiliye Vekâleti'nin Başvekâlet Yüksek Makamı'na gönderdiği resmi yazı, 20.08. 1938.

¹³ Savaşın başlamasıyla beraber açlık, yokluk ve sefaletle de boğuşmak zorunda kalan Yunanistan'a Türkiye'nin yardım faaliyetlerine başladığı dönem içerisinde 1 Dolar yaklaşık 1.32 Türk Lirasına karşılık gelmektedir.

¹⁴ BA.030.10.178.234.11. Ticaret Bakanlığı'nın Başbakanlığa 12 Eylül 1940 tarihli yazısı.

¹⁵ *Vatan*, 25 Ekim 1941.

¹⁶ *Ulus*, 22 Ocak 1942.

¹⁷ KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1941-1943/9-4. Kızılay Cemiyeti İstanbul Direktörlüğü tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 26 Aralık 1941 tarih ve 10111 sayılı yazı.

¹⁸ 1941 yılı itibarıyla 1 Amerikan Doları 1.32 Türk lirasıdır.

¹⁹ *Vatan*, 25 Ekim 1941.

²⁰ KGMA. K. Nu.: 2882, D. Nu.: 1945. Yunan Adalarına Yardım Dosyası. Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi tarafından Yüksek Reisliğe gönderilen 11 Mayıs 1945 tarih ve 9795 sayılı yazı.

²¹ *Milliyet*, 10 Ağustos 1974.

²² KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1941- 1943/9-4. Atina-Pire Başkonsolosluğu tarafından Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 3 Aralık 1941 tarihli ve 641/259 sayılı yazı.

²³ KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1941-1943/9-4. TC Atina-Pire Başkonsolosluğu tarafından Kızılay Umum Müdürlüğüne gönderilen İlk kanun 1941 tarihli ve 667/265 sayılı yazı.

²⁴ *Vakit*, 19 Şubat 1942.

²⁵ S. R. SONYEL, *SETTLERS, Refugees In Cyprus*, Cyprus Turkish Association Publications, London, 1991, s. 21.

²⁶ *İkdam*, 21 Nisan 1942.

²⁷ *İkdam*, 23 Nisan 1942.

²⁸ Süratli bir gelişme göstermeleri, açlık ve gıdasızlıktan en çok onların etkilenmesi sebebiyle 13-16 yaş arasındaki Yunanlı çocuklardan oluşturulan bu 1000 kişilik gruptan birer ikişer tanesini manevi evlat olarak alma konusunda Türk vatandaşlarının talepleri olur. *Vakit* gazetesi, 19 Şubat 1942.

²⁹ Bu sayı daha sonra 800 olarak açıklanır. *İkdam*, 11 Mayıs 1942.

³⁰ Bu bina o günlerde Bağcılık Enstitüsü olarak kullanılmaktadır.

barınmalarına karar verilir.³¹ Bina baştan aşağı tamir ve bakımdan geçirilir. 1000 Yunanlı çocuk için yeni karyolalar, 1500 liraya sofa takımları satın alınır.³²

Yunanistan'a yardım konusunda girişimlere başlayan ise sadece Kızılay Cemiyeti ve Türk Dışişleri Bakanlığı değildir. Bu konuda inisiyatifi ele alanlar arasında İstanbul'daki balık hâlinde balıkçılıkla uğraşanlar, sebze-meyve hâlinde kabızmallık yapanlar, gümrükçüler, Devlet Demir Yolları görevlileri, basın mensupları, İstanbul Belediyesi başta olmak üzere pek çok farklı belediye ve çalışanları, Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ve Türk parlamenterler, PTT mensupları, üniversiteler ve neredeyse Türkiye'nin dört bir tarafından Türk vatandaşları bulunmaktadır. Bu arada Yunanistan'da muhtaç bir durumda olan Ermenilere gıda yardımı gönderebilmek amacıyla Ermeni Patriği tarafından bir talep gelir ve hemen ardından bir defaya mahsus olmak üzere domuz eti, kuru meyve, taze tuzlu ve kurutulmuş balık, tütün gibi eşyadan oluşan 100 koli gönderilmesine karar verilir.³³

Bu dönemde önce İtalyan, sonra da Alman istilasına uğrayan ve açlık içinde kıvranan sadece Atina ve Pire değildir. Büyük şehirler ve adalar haricindeki yerlerde az çok yiyecek bulunmakla beraber Nisan 1942 itibarıyla son 8 ay içerisinde ölenlerin sayısı yaklaşık 320 bin civarındadır.³⁴ Halkın neredeyse yarısı malaryalıdır ve doğum oranı sıfırdır.³⁵ Özellikle tıbbi ilaç, kinin sıkıntısı çekilmektedir. Sabun olmadığından şahsi temizlik söz konusu değildir.³⁶

Türkiye'de Esir Mübadelesi ve Yardım Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı esnasında tarafsız bir politika izleyen ve savaşa katılmaktan kaçınan Türkiye savaşta harap olmuş ülkelerin insanlarına yardım etmekten geri kalmaz. Bu konuda en büyük destek ise Yunanistan'a verilir. Ancak yardım faaliyetleri sadece Yunanistan'la sınırlı kalmayacaktır. Özellikle farklı cephelerde esir düşmüş ülkelerin askerlerine yapılacak yardımlar konusunda da Türkiye'nin desteğine ve yardımlarına ihtiyaç vardır. Ayrıca İzmir ve Mersin'de yapılan esir değişimleri de bu döneme damgasını vuran yardım faaliyetleri arasındadır. Türkiye'de elçilikleri bulunan pek çok ülke de kendi askerlerine yardımcı olabilmek amacıyla müracaatta bulunurlar. Ankara'da bulunan Polonya Büyükelçiliği Dışişleri Bakanlığı'na müracaat ederek Almanya'daki harp esirlerine her ay gönderilmesine müsaade edilmiş koli adedinin artan esir sayısı da göz önüne alınarak 150'den 500'e çıkartılmasını talep eder. Bu konuda alınan kararlar Kızılay vasıtasıyla yapılan bu yardımların 150 koliden 300 koliye çıkartılması kararlaştırılır.³⁷

Polonya'nın İstanbul Başkonsolosluğu tarafından 17 Mayıs 1940 tarihinde yapılan bir müracaatla da harp nedeniyle ülkelerini terk ederek Türkiye'ye gelen ve çeşitli sanayi kollarında çalışan pek çok Polonyalı mültecinin bulunduğu, bunların Polonya-Almanya savaşı nedeniyle pek çok akraba ve yakınlarını geride bıraktıkları, bu insanların bir kısmının da Almanların eline düştüğü belirtilerek geride kalan insanların yiyecek ve giyecek bakımından büyük sıkıntı içerisinde buldukları ifade edilir.³⁸ Bu bağlamda Türkiye'de yaşamakta olan Polonya asıllı kimseler vasıtasıyla Polonyalılara destek olmak maksadıyla bir teşkilat kurulduğu ve bu insanlara yardım kolileri gönderme talebinde bulunurlar. Türkiye'nin bu talebe cevabı da gönderilecek eşyanın önceden tespit edilmesi şartıyla yine olumlu olur.³⁹

Daha sonraki dönemde ayrıca Polonya'daki sivil halka gönderilmek üzere Kızılay'a teslim edilen 399 koliyle ilgili olarak da işlemler başlatılır ve 90 tanesi daha önceden tespit edilen kurallara aykırı olarak 5 kilodan fazla olan koliler için 3 lira 30 kuruş posta ücreti alınması kararlaştırılır. 5 kiloluk koliler içinse 1

³¹ *İkdam*, 26 Nisan 1942.

³² *İkdam*, 31 Mayıs 1942.

³³ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Kızılay Cemiyeti Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan bu raporda tarih ve numara bulunmamaktadır.

³⁴ Nurettin TÜRSAN, *Yunan Sorunu*, Ankara, 1987, s. 252.

³⁵ 1945 yılı itibarıyla Yunanistan'da 200.000 kimsesiz çocuk, açlık sıkıntısı çeken 1.5 milyon çocuk, buna mukabil her biri 2900 yataklı 29 yetimhane bulunmakta ve Yunan nüfusunun ancak %5-6'sı normal bir hayat yaşayabilmektedirler. *Kızılay dergisi*, Aralık 1946, S 22, Ankara.

³⁶ *Vakit*, 15 Nisan 1942.

³⁷ BA.030.10.178.234.30.

³⁸ Mülteci ifadesi 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesinde "Türkiye'de yerleşmek amacıyla olmayıp bir zorunluluk sonucu ve geçici olarak oturmak üzere sığınanlar" olarak belirtilmektedir. Söz konusu bu kişiler ülkede yerleşmek istediklerini yazılı olarak bildirmeleri halinde kendilerine muhacir işlemi yapılmakta ve vatandaşlık konusu gündeme getirilmektedir. Öte yandan askeri mültecilerin durumu söz konusu sivillerden biraz daha farklıdır ve onlar için 11 Ağustos 1941 tarih ve 4104 Sayılı "Muharip yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun" ile bu askeri personelin Türkiye'ye girdikleri andan ülkeyi terk edecekleri ana kadar geçen süreçte tabi olacakları durum, bunlarla ilgili olarak yapılacak işlemler belirlenmiş ve bu konuda yetki Türkiye Cumhuriyeti devleti hükümetine verilmiştir. *Resmî Gazete*, 15 Ağustos 1941, s. 1554.

³⁹ BA.030.10.178.234.7

lira 87 kuruş üzerinden tahsilât yapılması kararlaştırılır.⁴⁰ İngiltere Büyükelçiliği ayrıca Almanya'daki İngiliz harp esirlerine deri ve kösele kullanılmamış ayakkabı ile kitap gönderilebilmesi için yardım talebinde bulunur. Yine İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği tarafından Almanya'daki İngiliz esirlerine gönderilmesi istenen bazı gıda maddelerinden oluşan 12 adet koli de makbuz karşılığında Ankara Paket Postanesi'ne teslim edilerek Kızılay aracılığıyla gönderilmesi sağlanır.⁴¹ Almanya'da esir kamplarında tutulan harp esirlerine yönelik olarak Kızılay vasıtasıyla gönderilen yardım kolilerinin sevk işlemleri Haziran 1941 tarihinden itibaren yolların kapalı olması nedeniyle bir süre sekteye uğrasa da Eylül 1941 tarihinde yeniden başlatılır.⁴²

Temmuz-Ağustos 1941 döneminde İngiliz Konsolosluğu tarafından Almanya'ya yardım kolisi gönderilmezken 29 Eylül 1941 tarihinde İngiltere Konsolosluğu tarafından gönderilecek 20 yardım kolisinde balık konservesi, sabun, tütün ve farklı konserveler bulunduğu; ancak kolilerin ağırlığının İngilizlere verilen kontenjandan daha fazla olduğu ve kolileri bozmamak amacıyla bir defalığına kolilerin bu şekilde kabul edildiği bildirilir. İngiliz konsolosluğu tarafından Almanya'daki İngiliz harp esirlerine gönderilmek üzere ayrıca 1.000 adet yorgan hazırlanır ve Kızılay'a teslim edilir.

İzmir Fransız Konsolosluğu tarafından Almanya'daki harp esirlerine yönelik olarak gönderilen 360 yardım kolisinin ardından⁴³ 1942 yılı içinde de Ankara, İstanbul ve İzmir'den özellikle Noel döneminde bu esirlere yönelik olarak her zamankinden biraz daha farklı olarak 100 koli gönderilmesi talep edilir.⁴⁴ Bu dönem içerisinde İzmir Belçika Konsolosluğu tarafından Almanya'da bulunan Fransız esirler için ilk etapta 93, 90 ve 75 koli olmak üzere toplam 258 koli⁴⁵ gönderildikten sonra yapılan müracaatla önce 73 koli, ardından Fransız Konsolosluğu tarafından 9 Mart 1942-23 Mart 1942 döneminde 345, 324 ve 324 koli⁴⁶ daha gönderildikten sonra 323 koli ve bir başka partide de 114 koli şekerleme, balık konserve ve çikolata gönderilir.⁴⁷ Belçika Konsolosluğu ayrıca yolların kapalı olması nedeniyle daha önce müsaadesi alınan ancak gönderilemeyen 96 koliyi de 13 Mart 1942 tarihinde Kızılay vasıtasıyla Almanya'daki Fransız esirlerine gönderir.⁴⁸ Esirlere yönelik bu yardım paketlerinin ardından Fransa'nın İzmir Konsolosluğu tarafından 337 koli daha gönderilir.⁴⁹ İzmir'de bulunan İngiltere Konsolosluğu da 11 Mart 1942, 31 Mart 1942 ve 5 Mayıs 1942 tarihlerinde 573, 622 ve 381 olmak üzere Almanya'daki kendi esirlerine Kızılay vasıtasıyla toplam 1576 yardım kolisi gönderir.⁵⁰ Bu arada İngiltere Sefareti tarafından yapılan bir başka müracaatta ise bir defaya mahsus olmak üzere ihracına müsaade edilmiş olan 300 pamuklu yorganın Almanya'daki harp esirlerine ait olduğu ve sevk edilebilmeleri için Sefaret tarafından İstanbul Başkonsolosluğu vasıtasıyla Türk yetkililere bilgi verildiği belirtilir.⁵¹

⁴⁰ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1941-1942/9-4. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Polonya Büyükelçiliği'ne gönderilen 6 Nisan 1942 tarih ve 5984/21 sayılı yazı.

⁴¹ 5 Eylül 1940 tarihinde konuyla ilgili olarak beraberinde Büyükelçilik Ticaret Ataşesi ile beraber Kızılay Genel Merkezi'ne gelen İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Almanya'da tutulan İngiliz savaş esirlerine yapılacak gıda yardımlarıyla ilgili olarak ayda 100 adedi geçmeyecek ve her birinin ağırlığı da 5 kilodan fazla olmayacak kolilerin gönderilmesi için Kızılay'dan yardım talebinde bulunur. Bu yardım paketlerinde gönderilecek olanlar ise çikolata, bisküvi, konserve, bombon şekeri, sigara, tütün, yün örme eşya ve erkek çorabıdır. Bakanlar Kurulu da 17 Eylül 1940 tarihinde aldığı bir kararla söz konusu yiyecek maddeleri, bombon, çikolata, sigara, tütün ve giyecek malzemelerinin Kızılay vasıtasıyla yurtdışına çıkartılmasına müsaade eder. BA. 030.18.01.02.92.91.10 ve BA.030.10.178.234.11

⁴² KGMA. K. Nu.: 2576, D. Nu.: 1942. Kızılay Cemiyeti İstanbul Müessesilliği tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 22 Kasım 1941 tarih ve 596 sayılı yazı.

⁴³ KGMA. K. Nu.: 2574, D. Nu.: 1942. İzmir Fransa Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 3 Haziran 1941 tarih ve 86/4207 sayılı yazı.

⁴⁴ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Kızılay Cemiyeti İzmir Merkezine gönderilen 16 Birinci teşrin 1942 tarih ve 18226 sayılı yazı

⁴⁵ KGMA. K. Nu.: 2574, D. Nu.: 1942. İzmir Belçika Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 8 Mayıs 1942, 21 Nisan 1942 ve 21 Mart 1942 tarih ve 230/4467, 22.274.456 ve 203/4409 sayılı yazı.

⁴⁶ KGMA. K. Nu.: 2574, D. Nu.: 1942. İzmir Fransa Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 23 Mart 1942, 12 Mart 1942 ve 9 Mart 1942 tarihli ve 205/4414, 201/4404 ve 198/4399 sayılı yazı.

⁴⁷ KGMA. K. Nu.: 2574, D. Nu.: 1942. İzmir Belçika Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 21 Temmuz 1942 tarih ve 295/4604 sayılı yazı. KGMA. K. Nu.: 2574, D. Nu.: 1942. İzmir Fransa Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 6 Mayıs 1942 ve 1 Nisan 1942 tarihli ve 228/4465 ve 211/4428 sayılı yazı.

⁴⁸ KGMA. K. Nu.: 2576, D. Nu.: 1942. İzmir Belçika Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 13 Mart 1942 tarih ve 202/4405 sayılı yazı.

⁴⁹ KGMA. K. Nu.: 2576, D. Nu.: 1942. İzmir Belçika Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 17 Nisan 1942 tarih ve 220/4454 sayılı yazı.

⁵⁰ KGMA. K. Nu.: 2574, D. Nu.: 1942. İzmir İngiltere Konsolosluğu tarafından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 11 Mart 1942, 31 Mart 1942 ve 5 Mayıs 1942 tarihli ve 199/4401, 22/4429 ve 227/4464 sayılı yazı.

⁵¹ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Kızılay Cemiyeti İstanbul Müessesilliği tarafından Umumi Merkez Yüksek Riyasetine gönderilen 19 Ocak 1942 gün ve 38 (1226) sayılı yazı.

Belçikalı esirlere mahsus olarak da İstanbul'dan 50 kolisi fiçı tuzlanmış balık ve 100 kolisi kuru meyve olmak üzere 150 koli gönderilebileceği, tuzlanmış fiçı balık gönderilmek istenilmediği takdirde 150 kolinin de kuru meyve olarak sevk edilebileceği bildirilir. Bu dönemde İngiltere Büyükelçiliği tarafından Almanya'daki İngiliz harp esirlerine gönderilecek olan 180 kilo sabun ile Noel hediyesi 100 paket yiyecek hakkında Ticaret vekâletine yaptığı müracaat⁵² sonrasında verilen karar ise bu yardım paketlerinin gümrüklerden serbestçe ve herhangi bir ödemeye tabii tutulmadan geçirilmesi yönündedir.⁵³

Almanya'da bulunan harp esirlerine Kızılây kanalıyla gönderilecek postallar konusunu görüşecek olan komisyon da 10 Ekim 1940 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nda toplanır. Ancak İngiltere Büyükelçiliği'nin kendilerine tahsis edilen 100 kolinin ihtiyaçları karşılamadığını belirtmesi ve koli miktarının 350'ye çıkartılması,⁵⁴ çamaşırlar için ayrıca 50 koliye daha müsaade edilmesi, kontenjana tabi olmayan mallardan da istedikleri kadar sevkiyat yapmalarına müsaade edilmesini istemesi üzerine 5 Kasım 1940 tarihinde tekrar bir araya gelir ve yeni kararlar alır. Buna göre “İngilizlerin halen harbe devam etmekte olmaları ve İngilizlerle aramızdaki sıkı dostane münasebet göz önünde tutularak”⁵⁵ İngilizlere verilen kontenjanlar artırılır. Böylece daha önce 75 kilo olan ambalaj maddesi yeni kontenjanla 300 kiloya, balık konservesi 50 kilodan 250 kiloya, diğer bilumum konserveler 75 kilodan 400 kiloya, çikolata 25 kilodan 50 kiloya, bisküvi 50 kilodan 150 kiloya, şekerlemeler 400 kiloya ve peynir de 50 kilodan 200 kiloya çıkartılır. Bunların dışında İngilizlerin 50 kilo dâhilinde 250 kilo çamaşır ve istedikleri kadar kuru meyve sigara göndermelerine, Fransız Sefareti'nin kendisine tahsis edilen 100 kilo yerine 150 kilo koli gönderilmesi için müsaade edilmesi hususundaki müracaatının kabul edilmesi⁵⁶, ileride Polonyalılar bir takım taleplerde buldukları takdirde bunlara da Belçika, Hollanda ve Norveç'e verilen hakların verilmesine, koli gönderilmesi ve kolilerin artırılması konusunda yeni talepler gelmesi hâlinde bu kolilerin ancak kuru meyve, sigara ve tütün olması kararlaştırılır. Bu koliler sadece Ankara, İstanbul ve İzmir gümrükleri aracılığıyla ve sadece Kızılây kanalıyla gönderilecektir. Öte yandan Almanya'daki İngiliz esirlerinin İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğu vasıtasıyla istediği malzemeler arasında tenis topu da bulunmaktadır.⁵⁷ İngiltere'nin yeni bir müracaatı ise Almanya'daki İngiliz esirlerine verilmek üzere Ankara'daki İngiliz Sefiri ve Sefiresi adına gelen kolilerin Kızılây kanalıyla gönderilmesi konusundadır.⁵⁸ Kızılây temsilcisi Saim Umar, Ticaret Vekilliği temsilcisi Talha Sabuncu, Gümrük ve İhisarlar Vekilliği temsilcisi Celadet Barbarosoğlu ve Hariciye Vekâleti temsilcisi Feridun Erkin'den oluşan heyet daha sonra bir kere daha toplanarak yeni kararlar alır.⁵⁹

İngiltere Büyükelçiliği daha sonra yaptığı müracaatlarla İngiliz harp esirlerinin kış şartlarından son derece muzdarip olduklarını, hatta Almanya'daki harp esirleri kampını teftiş eden Amerikalı yetkilinin raporunda soğuktan ölüm vakalarıyla karşılaştığını belirttiğini, meydana gelen ölüm vakalarını azaltabilmek amacıyla 40 bin pamuklu yorganın söz konusu esir kamplarına hazırlanarak gönderilmesine müsaade edilmesini ister. Öte yandan Yunan Kızılhaç Teşkilatı için Portsaid limanından Trajiyanüs vapuruyla getirilen ve Kızılây İskenderun Şubesi tarafından İstanbul'daki İngiliz konsolosluğuna gönderilen 38 sandık tıbbi yardım da Yunanistan'a tek bir sefer yapmak üzere kiralanan Yılmaz vapuruna yüklenilir.⁶⁰ Ayrıca Beynelmîlel Kızılhaç Cemiyeti tarafından Toprak Mahsulleri Ofisi'nden kilosu 30 dolar üzerinden satın alınacak olan 4.000 kilo afyon için tahsis edilen 120.000 doların 30 Mayıs 1942 tarihli %10 ihracat vergisinden muaf tutulması yönünde yapılan müracaata da olumlu cevap verilir.⁶¹

Öte yandan Türkiye Kızılây Cemiyeti'nin bir sorusu üzerine Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti ve Kızılhaç Komitesi tarafından işgal altında bulunan değişik ülkelerden Fransa'ya kaçmak zorunda kalan mültecilere ne şekilde yardım edilebileceği konusunda alınan cevapta ilk etapta Fransa'ya 500 ton buğday gönderilmesi istenilse de savaşın getirdiği ağır şartlar ve savaşın genişlemesi nedeniyle bu istek

⁵² KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Ticaret Vekâleti tarafından Gümrük ve İhisarlar vekâletine gönderilen 24 Eylül 1942 tarih ve 21508 sayılı yazı.

⁵³ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Gümrük ve İhisarlar vekâleti tarafından Kızılây Cemiyeti Umumi Merkezi Reisliğine gönderilen 30 Eylül 1942 tarih ve 39653-327 (19215) sayılı yazı.

⁵⁴ BA.030.10.176.234.19 ve BA.030.10.178.234.23

⁵⁵ BA.030.10.178.234.14 Dışişleri Bakanlığı'nın 13 Kasım 1940 tarihli yazısı.

⁵⁶ BA.030.10.178.234.28

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 29 Şubat 1943.

⁵⁸ BA.030.10.178.234.22

⁵⁹ BA 030.10.178.234.22

⁶⁰ KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1943/9-4. Kızılây Cemiyeti Genel Merkezi tarafından İstanbul'da bulunan Kızılây Mümessilliğine gönderilen 13 Nisan 1943 tarih ve 5919/443 sayılı yazı.

⁶¹ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. Hariciye Vekâleti Birinci Daire Umum Müdürlüğü tarafından Kızılây Cemiyeti Umumi Merkezi Reisliğine gönderilen 13 Mayıs 1943 tarihli ve 7104/600 (85649 sayılı yazı.

gerçekleşemez. 500 ton buğday gönderilemese de⁶² işgal altındaki farklı ülkelerdeki felaketzede kadın ve çocuklara yardım maksadıyla hazırlanan her biri birer kilo ağırlığında ambalajlı paketler olmak üzere 15 ton kuru üzüm ile 7 ton fındık içi Kızılay'ın İstanbul depolarında hazırlanarak Mart 1941 tarihinden itibaren gönderilmeye başlanır. Aynı dönemde Fransa Büyükelçiliği de İzmir'deki Fransa Konsolosluğu adına Dışişleri Bakanlığı'na müracaat ederek Almanya'daki Fransız harp esirlerine gönderilmek üzere her biri 3 kilo 700 gram yünden üretilmiş 250 adet yorganın Kızılay vasıtasıyla gönderilmesini talep eder.⁶³

Özellikle Almanya'daki İngiliz harp esirlerine yönelik yardım faaliyetleri Kızılay vasıtasıyla aksatılmadan yürütülürken İngiltere Sefareti 12 Mayıs 1941 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na yaptığı yeni bir müracaatla söz konusu İngiliz harp esirlerine "roman, hikâye gibi eğlendirici mahiyeti haiz"⁶⁴ gönderilmesinde Alman makamlarının hiçbir itirazlarının olmadığını öğrenildiğini ve bu konuda Türkiye'nin yardımlarını beklediklerini açıklar. İngiliz harp esirlerine ayrıca deri ve kösele ihtiva etmeyen, yüzleri kanaviçe kumaş ve tabanları yerli urgandan mamul ayakkabılar gönderilmesi de karar altına alınır. Bu talebin karşılanmasını müteakip İngiltere ve Yugoslavya Büyükelçilikleri yaptıkları yeni bir müracaatla Almanya haricinde bulunan harp esirlerine koli göndermelerine müsaade edilmesini isterken, Yugoslavya Büyükelçiliği ayrıca Almanya'da bulunan Yugoslav esirlerine koli hâlinde çamaşır göndermelerine müsaade edilmesini talep eder.

Konuyla ilgili olarak toplanan kurul bu isteklerin karşılanmasını uygun bulurken ayrıca Yugoslavya Büyükelçiliği'nin Almanya'daki Yugoslav esirlerine Türkiye'den ayda 15 koli dâhilinde ve 75 kilo çamaşır gönderilmesi talebi de onaylanır.⁶⁵ Bu konuyla ilgili olarak Yugoslavya Sefareti tarafından Noel münasebetiyle, Almanya'da bulunan hasta Yugoslavya harp esirlerine kutu sütü, bisküvi, çikolata, reçel, balık konservesi, kakao, şekerleme, lokumdan oluşan paketlerin ve ayrıca daha önce gönderilemediği için ellerinde kalan bir miktar yünlü eşya ve çamaşırın da gönderilebilmesi için müsaade istenir ve yapılan bu müracaat gıda malzemelerini kapsayacak ve ancak 50 paketi alacak şekilde kabul edilir.⁶⁶ Harp esirlerine yapılan yardımların dışında Yunanistan'daki Yugoslav mültecilere yardım olmak üzere Kurtuluş vapuruyla 10 ton yiyecek gönderilebilmesi maksadıyla Kızıllaç tarafından Hariciye Vekâletine yapılan müracaata da olumlu cevap verilir.⁶⁷ Bu arada Tahran'da yaşayan İsviçreli mühendis Dorier tarafından Yunanistan'ın Tinos adasında bulunan karısı ve çocuğuna bir valiz içerisinde bazı yardım malzemeleri ve yiyecek göndermesi konusunda yaptığı müracaat da Ticaret Vekâleti tarafından kabul edilir ve Kızılay Yunanistan yardım heyetinden Vasfi Gökçe'ye de bilgi verilir.⁶⁸

Kızıllaç tarafından İsviçre Sefareti kanalıyla Türkiye'ye yapılan 29 Ocak 1941 tarihli müracaatla da Türkiye'nin harpten zarar gören sivillere yardım maksadıyla zeytinyağı, incir, çekirdeksiz ve çekirdekli kuru üzüm, kabuklu ve iç fındık, ceviz, badem, erik ve kayısı kurusu, portakal, balık konservesi konusunda yardımcı olması da istenir.⁶⁹ Yunanistan'da bulunan İngiliz esirlerinin durumları da bu arada içler acısı bir haldedir. Söz konusu bu İngiliz esirlere yardımcı olmak üzere İngiltere Büyükelçiliği tarafından temin edilen 5 ton un ile Kızılay'ın bölgeye yapacağı gıda malzemeleri yardımını götürmek üzere bir gemi hazırlanır ve yardım malzemeleri yola çıkartılır.⁷⁰

Kızılay kanalıyla yabancı ülkelere, savaştan zarar görmüş insanlara ve değişik cephelerde savaşırken esir düşen askerlere yapılacak yardımları koordine etmek üzere daha önceden teşkil edilen komisyon 2 Haziran 1943 tarihinde bir kere daha toplanarak yeni kararlar alır.⁷¹ Polonya Büyükelçiliği'nin Polonya'daki fakir profesör, âlim ve sanatkârlara verilmek üzere her ay göndermekte olduğu kolilere ilaveten her ay beşer kiloluk 600 koli gönderilmesine müsaade edilmesini talep etmesi üzerine komisyon sadece 3 aylık bir dönemle sınırlı kalmak üzere fındık, kuru üzüm, kuru incir, tütün, domuz eti, füme,

⁶² BA.030.10.178.234.23

⁶³ BA.030.10.163.139.8

⁶⁴ BA.030.10.178.234.27

⁶⁵ BA.030.10.179.35.3

⁶⁶ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4 Dış Ticaret Reisliği tarafından Ticaret Vekili Dr. Behçet UZ imzasıyla Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine gönderilen 20 Ekim 1942 tarih ve 24206 sayılı yazı.

⁶⁷ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Saim UMAR ve Feridun DEMOKAN'a gönderilen 12 Ocak 1942 tarihli ve 472/205 sayılı yazı.

⁶⁸ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Feridun DEMOKAN'a gönderilen 28 Temmuz 1942 tarih ve 13322/389 sayılı yazı.

⁶⁹ BA.030.10.163.139.6

⁷⁰ BA.030.10.235.587.4

⁷¹ BA.030.10.179.236.3

kurutulmuş ve tahta kaplar içinde tuzlu balık ihtiva eden beşer kiloluk 600 kolinin gönderilmesini uygun bulur.⁷²

Ayrıca İtalya'da bulunan Yunanlı esirlere gönderilmek üzere sigara, tütün ve fındık, kuru incir, kuru üzüm, domuz eti, tahta kaplar içerisinde muhafaza edilen füme, kurutulmuş ve tuzlu balık gibi yiyecek maddelerinden oluşan her biri beşer kilo ağırlığında 10 kolinin gönderilmesi kararlaştırılır.⁷³ Fransa Büyükelçiliği'nin Almanya'daki Fransız esirlerine her ay göndermekte olduğu kolilere ilaveten kuru incir ve kuru üzüm ihtiva edecek olan her biri beş kilo ağırlığında her ay 5 bin kolinin temin ve söz konusu esirlere gönderilmesi konusundaki yardım ve müsaade isteklerine sadece üç aylık bir dönemde yapılmak şartıyla istisnai olarak izin verilir. Bu elçiliklerin yanında ilk defa olarak Türkiye'nin ve Kızılay'ın yardımlarına ihtiyaç duyan Almanya Büyükelçiliği de İngiliz İmparatorluğu topraklarında bulunan Alman harp esirlerine her ay 500 koli göndermek istediğini bildirir.

Alman Büyükelçiliği'nin esirlere yardım gönderme konusunda ilk defa olarak müracaatta bulunduğu da göz önüne alınarak sadece bu konuyu görüşmek üzere bir araya gelen ilgili komisyon Almanya'da harp esirleri bulunan diğer muharip devletlere mensup büyükelçilikler için kabul edilen esaslar doğrultusunda fındık, kuru üzüm, incir, tütün, domuz eti, füme, kurutulmuş ve tuzlu balık ihtiva etmek şartıyla ayda 500 koliyi geçmeyecek şekilde beşer kiloluk paketlerin esirlere gönderilmesine müsaade eder ve yardımcı olur.⁷⁴

Mısır'da gözetim altında bulunan 250 Alman askerine Ankara'da yaşamakta olan Alman vatandaşları tarafından⁷⁵ Noel hediyesi olarak gönderilen pasta, çikolata, sigara, kuru yemiş, mendil ve diş macunundan oluşan⁷⁶ yardım paketleri de Arabistan'daki İtalyan esirlerine gönderildiği üzere açılmadan ve korumaya alınmak üzere Mersin Kızılay deposuna kaldırılmıştır. Konuyla ilgili olarak bu paketlerin vergi ve gümrükten muaf oldukları ve alıcılarına teslim edileceği bildirilir.⁷⁷

Bu arada Türkiye'de meydana gelen deprem felaketi nedeniyle ilk üzüntülerini bildiren ülke de Yunanistan olur ve Yunan Kızılhaç'ı Başkanlığı üzüntülerini Türkiye ile Yunanistan arasında posta haberleşmesi söz konusu olmadığından Atina-Pire Başkonsoloslugu vasıtasıyla iletir.⁷⁸

Savaşın devam ettiği dönem içerisinde özellikle İngiliz, Fransız, Polonyalı, Belçikalı, Norveçli ve Bulgar savaş esirlerine Türkiye tarafından Kızılay kanalıyla 13.602 giyecek ve yiyecek paketi gönderilir. Bunların dışında özellikle savaşın son döneminde ülkelerinin işgal edilmesi üzerine Fransa'ya sığınmak zorunda kalan kadın ve çocuklara dağıtılmak üzere Kızılay tarafından 9632 lira harcanarak 7 ton fındık içi ve 15 ton da üzüm Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı'na teslim edilir. Ancak daha sonra Almanya ile siyasî ve iktisadî ilişkilerin kesilmesiyle beraber Almanya'daki harp esirleriyle Alman işgali altında bulunan ülkelerin muhtaç halklarına ve bu yerlerde enterne edilmiş bir halde yaşamaya çalışan Türk öğrenciler, devlet memurları ve diğer vatandaşlara gönderilmesi durdurulmuş bulunan yiyecek, içecek ve giyecek maddelerinin ne şekilde değerlendirileceği de sıkıntı yaratır. Kızılhaç ve Kızılay yetkililerinin de devreye girmesi sonrasında insani amaçlarla yapılan yardım faaliyetlerinin daha önceden olduğu gibi aksaksız devam ettirilmesi imkânlarının araştırılması istenir.⁷⁹

Esasında Türkiye'nin söz konusu bu yardım faaliyetleri sadece bu ülkelerle sınırlı kalmayacaktır. Örneğin savaşın bitmesini müteakip özellikle Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı tarafından İtalya ve Almanya'da gözetim altında tutulup bakılan, ayrıca Yunanistan'daki muhtelif kamplarda bulunan Müslüman ve Türk kültürlü unsurlardan durumları Türkiye'ye mülteci olarak kabul edilmeye uygun olanların yerinde tespit edilebilmesi, kabul edilecek mültecilerin sevk ve işlemlerini diğer yabancı elçilikler ve ilgili makamlarla görüşmek ve işlemleri tek bir elden yürütebilmek amacıyla İskân Genel Müdürü Dr. Cevdet Atasagun başkanlığında İstanbul Emniyet Müdür Muavini Şükrü Borhan ve Sağlık ve Sosyal yardım Bakanlığı'ndan Dr. Mahmut Sabit Akalın'dan oluşturulan bir heyet ilgili ülkelere düzenlenen bir geziye katılırlar.

⁷² KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1943/9-4. Kızılay Genel Müdürlüğü'nün 2 Haziran 1943 tarih ve 13-2 sayılı raporu.

⁷³ a.g.a.

⁷⁴ BA.030.10.179.236.8

⁷⁵ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti tarafından Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi Reisliği'ne gönderilen 14 Aralık 1942 tarihli ve 40550-327 (217149) sayılı yazı

⁷⁶ Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Mersin Merkezi'ne gönderilen 12 Aralık 1942 tarih ve 95 sayılı yazı.

⁷⁷ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4 Kızılay Mersin Merkezi tarafından gönderilen 24 Aralık 1942 gün ve 177/24218 sayılı resmi yazı.

⁷⁸ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4. Hariciye Vekâleti Birinci Daire Umum Müdürlüğü tarafından Türkiye Kızılay Genel Merkezine gönderilen 14 Nisan 1943 tarihli ve 5471/464 sayılı yazı.

⁷⁹ BA.030.10.232.563.31

Almanya'da bulunan harp esirlerine Kızılây kanalıyla gönderilecek postallar konusunu görüşecek olan komisyon 10 Ekim 1940 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nda toplanır. Ancak İngiltere Büyükelçiliği'nin kendilerine tahsis edilen 100 kolinin ihtiyaçları karşılamadığını belirtmesi ve koli miktarının 350'ye çıkartılması,⁸⁰ çamaşırlar için ayrıca 50 koliye daha müsaade edilmesi, kontenjana tabi olmayan mallardan da istedikleri kadar sevkiyat yapmalarına müsaade edilmesini istemesi üzerine 5 Kasım 1940 tarihinde tekrar bir araya gelir ve yeni kararlar alır. Buna göre "İngilizlerin halen harbe devam etmekte olmaları ve İngilizlerle aramızdaki sıkı dostane münasebet göz önünde tutularak"⁸¹ İngilizlere verilen kontenjanlar artırılır. Böylece daha önce 75 kilo olan ambalaj maddesi yeni kontenjanla 300 kiloya, balık konservesi 50 kilodan 250 kiloya, diğer bilimum konserveler 75 kilodan 400 kiloya, çikolata 25 kilodan 50 kiloya, bisküvi 50 kilodan 150 kiloya, şekerlemeler 400 kiloya ve peynir de 50 kilodan 200 kiloya çıkartılır.

Bunların dışında İngilizlerin 50 kilo dâhilinde 250 kilo çamaşır ve istedikleri miktarda kuru meyve sigara göndermelerine, Fransız Sefareti'nin kendisine tahsis edilen 100 kilo yerine 150 kilo koli gönderilmesi için müsaade edilmesi hususundaki müracaatının kabul edilmesi⁸², ileride Polonyalılar bir takım taleplerde buldukları takdirde bunlara da Belçika, Hollanda ve Norveç'e verilen hakların verilmesine, koli gönderilmesi ve kolilerin artırılması konusunda yeni talepler gelmesi hâlinde bu kolilerin ancak kuru meyve, sigara ve tütün olması kararlaştırılır. Bu koliler sadece Ankara, İstanbul ve İzmir gümrükleri aracılığıyla ve sadece Kızılây kanalıyla gönderilecektir. Öte yandan Almanya'daki İngiliz esirlerinin İstanbul'daki İngiliz Konsoloslugu vasıtasıyla istediği malzemeler arasında tenis topu da bulunmaktadır.⁸³

Savaşın bu son safhasına gelindiğinde savaşan taraflar arasında yaralıların ve esirlerin değişimine yönelik girişimler de iyiden iyiye hız kazanır. Savaşın tarafı ülkeler arasında '... tarafların menfaatlerini himaye etmeyi üzerine almış bir ülkede...'⁸⁴ yapılması planlanan mübadele için böylece en uygun ülke olarak Türkiye seçilmiştir. Değişik cephelerde savaşırken esir düşen, yaralanan ve hasta olan İtalyan ve İngiliz esirlerinin mübadelesi Türkiye'nin kontrol ve gözetiminde ve Kızılây'ın büyük desteğiyle yapılacaktır. Türkiye'de yapılan esir değişimlerinin ilki 1942 yılında İzmir'de, ikincisi ise bir yıl sonra toplam üç sefer olmak üzere Mersin, İzmir ve yine İzmir'de gerçekleştirilir.

Bu esir değişimlerinden Mersin'de yapılanı Kızılâç organize eder ve yönetirken İzmir'de yapılanı Kızılây'ın gözetiminde yapılır. Dönemin gazetelerine yansıyan ilk bilgilere göre esir değişimine 129 İngiliz ve 919 İtalyan esiri dâhil olmuştur.⁸⁵ Bu maksatla mübadele dilecek esirleri ve ağır yaralı İngiliz askerlerini ve sivillerini taşıyan İtalyan ve İngiliz hastane gemisi 7 Nisan 1942 günü saat 15.30'da İzmir'e gelir.⁸⁶ İngiliz ve İtalyan esirlerinin aksaksız bir şekilde değişimlerinin yapılabilmesi amacıyla Bayraklı isimli körfez vapuru⁸⁷, 2 şat ve 1 römorkör verilir.⁸⁸ Söz konusu İtalyan ve İngiliz esirlerin mübadelesi de 8 Nisan 1942 Salı günü İzmir'de gerçekleştirilir.⁸⁹ Kızılâç Ankara delegesi Raymond Courveysier ise yaptığı açıklamada 'Mübadelede iki taraf adedinin, sakat ve malullerin askerî rütbelerinin tesiri ve rolü yoktur. Yani rakam farkından herhangi bir aykırı mana çıkarılmamalıdır. Yapılan iş doğrudan doğruya malullerin, ağır hastaların, sakatların anavatanlarına iadesinden ibarettir. Mübadele, Cenevre Anlaşmasınının 68. maddesi esasları dâhilince yapılmıştır.'⁹⁰ der.

Öte yandan İngiltere Büyükelçiliğinden alınan 10 Eylül 1942 tarihli bir notada Almanya'da bulunan Filistinli Musevilerle Filistin'de bulunan Almanların mübadelesi için İngiltere ile Almanya'nın anlaşmaya vardıkları, Filistin'deki Almanların sayısının 270 kişiyi bulduğu, Almanya'daki Filistinli Yahudilerin ise 80 civarında oldukları belirtilerek Alman hükümetinin Almanya'da bulunan bazı İngiliz uyrukluların da bu sayıya dâhil edilmelerine müsaade ettiği belirtilir.⁹¹ Bununla ilgili olarak arabulucu olması istenen ülke ise yine Türkiye'dir. Bu arada Almanya'dan yola çıkacak Yahudilerin Filistin'e götürülmeleri sırasında Türk

⁸⁰ Bu konuda 5 Şubat 1941 tarihinde alınan bir kararla gıda maddelerini ihtiva edecek her biri 5 kiloyu aşmayacak şekilde aylık 350 paket sınırlandırılması 450 adet pakete çıkartılır. BA.030.10.176.234.19 ve BA.030.10.178.234.23

⁸¹ BA.030.10.178.234.14 Dışişleri Bakanlığı'nın 13 Kasım 1940 tarihli yazısı.

⁸² Fransa Büyükelçiliği 20 Mayıs 1941 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na yaptığı yeni bir müracaatla Fransız harp esirlerine gönderilecek kontenjana tabi koli adedinin 150'den 200'e çıkarılmasını ister ve bu istekleri de Bakanlar Kurulu tarafından kabul görür. BA.030.10.178.234.28

⁸³ *Cumhuriyet*, 29 Şubat 1943.

⁸⁴ *Ulus*, 5 Nisan 1942.

⁸⁵ *Ulus*, 9 Nisan 1942.

⁸⁶ BA.030.10.124.881.11

⁸⁷ *Yeni Asır*, 9 Nisan 1942.

⁸⁸ BA.030.10.124.881.11

⁸⁹ *Ulus*, 12 Nisan 1942.

⁹⁰ *Ulus*, 12 Nisan 1942.

⁹¹ BA.030.10.219.476.15.

yetkililerinin yardımları da istenirken ortaya çıkacak masrafların İngiltere tarafından karşılanacağı da belirtilir. Söz konusu bu yardım ve mübadele faaliyeti için de Dışişleri Bakanlığına tam yetki verilir.

1943 yılında yapılacak esir değişimiyle ilgili olarak Kızılay tarafından ayrıca ilgili tarafları da kapsayacak şekilde bir protokol hazırlanır.⁹² Mersin’de yapılan ikinci esir değişimi ise 21 Mart 1943 tarihinde olur ve İtalyan ve İngiliz gemileriyle getirilen esirler Kızılay yetkilileri askerî akşam saat 22.00’ye kadar da tamamlanır. Bu konuyla ilgili olarak İtalyan esirleriyle değiştirilecek olan İngiliz askerlerini taşıyan Gradinska isimli İtalyan gemisi 19 Mart 1943 günü personelin gözetimi altında sabah saat 07.00’den itibaren değiştirilmeye başlanır⁹³ ve Mersin limanında hazır bulunur. İtalyan esirler 42 subay, 116 gedikli subay, 640 bahriyeli asker, 49 gözaltına alınmış sivil ve Arabistan’dan gelen 25 Alman dan oluşmaktadır.⁹⁴ İtalyan Büyükelçiliği ise 19 Nisan 1943 tarihinde, İzmir’de gerçekleştirilen esir mübadelesiyle ilgili olarak bir teşekkür mektubu gönderir.⁹⁵ Böylece ‘iki zıt dava uğruna çarpışan iki milletin yaralı esirleri’⁹⁶ için İzmir’de yapılan ikinci esir mübadelesi faaliyeti 19 Nisan, 9 Mayıs ve 2 Haziran 1943 tarihlerinde gerçekleşir ve yapılan titiz çalışmalar İtalyan ve İngiliz yetkililerin takdirlerini kazanır.⁹⁷

Mersin’deki esir mübadelesi de 21 Mart 1943 Pazar günü başlar ve İngiliz, İtalyan ve Alman esirlerin değişimi denizin çok kötü olmasına rağmen gerçekleştirilir. Esir değişimi bütün esirlerin kendi gemilerine geçmesiyle gece 22.00’da tamamlanır ve Türk römorkörleri her iki gemide görev yapan Türk personeli olarak Mersin limanına dönerler. Esir değişiminin tamamlanmasıyla İngiliz Talma gemisinden 788 İtalyan denizci ve 5 İtalyan sivil, İtalyanların Gradinska gemisinden ise Almanların enterne ettikleri 25 İngiliz denizci, 42 üst rütbeli subay, 160 küçük rütbeli subay, 640 tayfa, 19 ticaret gemisi tayfası, 31 sivil tahliye edilir.⁹⁸ 18 Nisan 1943 tarihinde İzmir’de değişimleri gerçekleştirilecekler ise İngiliz esirlerden 700, İtalyan esirlerden ise 2.255’i yaralı ve hastalardan oluşmaktadır ve bunların 402 tanesi de subaydır.⁹⁹ Bunların dışında yaralı ve hasta durumda olmayan 580 İtalyan subay da iade edilecekler arasındadır. Bu dönemde İzmir’de gerçekleştirilen bir başka esir değişimi ise 8 Mayıs 1943 tarihinde yapılır ve 96 tanesi yaralı olmak üzere 391 İngiliz esire karşılık 2412 İtalyan esirin değişimi yapılır.¹⁰⁰ Bundan sonra gerçekleştirilen esir mübadelesi ise 2.709 İtalyan esirini taşıyan Talamba, Tairca ve Sunday isimli İngiliz gemileri ile 435 İngiliz esirini taşımakta olan Gradinska, Arjantina ve Citta di Tunizi isimli İtalyan gemilerinin 2 Haziran 1943 günü İzmir’e gelmeleriyle başlar.

Yunanistan ve Ege adalarındakilere ilaveten savaş nedeniyle Yunanistan’dan ve savaş bölgelerinden kaçanlara da Türkiye tarafından yardım faaliyetleri devam etmektedir. Romanya’dan kaçan Musevi gruplarıyla Yunanistan’dan kaçıp Uzunköprü’ye sığınanlara ilk etapta maddi yardım yapılır, karınları doyurulur, giyim eşyası verilir, yeteri kadar erzak sağlandıktan sonra Ege adalarına, Kıbrıs’a veya başka ülkelere gitmek isteyenlere ayrıca sevkleri konusunda yardım edilir.¹⁰¹ Türkiye özellikle Edirne, Uzunköprü, Aydın, Nazilli ve Denizli’de¹⁰² oluşturduğu enterne kamplarında Yunanistan’dan gelenlere her türlü imkânı sağlamaya çalışır.¹⁰³

Bu kamplardan istifade edenler arasında sivil Yunanlılar olduğu gibi, savaş döneminde Yunan ordusunda görev yapan Batı Trakyalı Türkler, Yunanlı askerler ve askeri personel de bulunmaktadır. Kamplarda bulunanlara ilk etapta 1000 takım çamaşır, 1000 çift çorap, 300 çift ayakkabı ve 700 battaniye dağıtılır.¹⁰⁴ Uruguay bandıralı bir gemiyle ülkemize sığınan 120 kişi için aynı yardım İstanbul’da yapılır. İstanbul’daki aşevi aracılığıyla Trakya bölgesindeki Yunanlı mültecilere yapılan yemek yardımı toplamı 9435 liradır.¹⁰⁵ Türkiye’ye yönelik artan mülteci akımı karşısında hükümet de sivil ve askerî mültecilerin

⁹² KGMA. K. Nu.: 2576, D. Nu.: 1942/9-4. 20 Şubat 1943 tarihli, 1943 Senesinde Esir Mübadelesi Protokol Müsveddesi.

⁹³ *Cumhuriyet*, 22 Mart 1943.

⁹⁴ *Cumhuriyet*, 17 Mart 1943.

⁹⁵ BA.030.10.239.613.15

⁹⁶ *Ulus*, 12 Nisan 1942.

⁹⁷ BA.030.10.179.236.4

⁹⁸ *Anadolu*, 23 Mart 1943.

⁹⁹ *Yeni Asır*, 17 Nisan 1943.

¹⁰⁰ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1943.

¹⁰¹ *Kızılay dergisi*, İlkteşrin 1944, S 15, Ankara.

¹⁰² Ege bölgesindeki Yunan mülteci kamplarına Ankara Amerikan Konsolosluğu da yardım olarak 20 sandık süt tozu ve 600 battaniye gönderir. *Kızılay dergisi*, Şubat 1942, S 2, Ankara.

¹⁰³ *Kızılay dergisi*, Aralık 1948- Mart 1949, S 30-31, Ankara.

¹⁰⁴ *Kızılay dergisi*, Mayıs 1942, S 5, Ankara.

¹⁰⁵ *Kızılay dergisi*, S 1, (Tarih belli değildir.) Ankara.

tarifini yeniden yapmak ve bunların iâşe, ibate problemleri karşısında ne gibi bir hal tarzı takip edileceği konusunda yeni bir proje hazırlamak ve hayata geçirmek durumunda kalır.¹⁰⁶

Türkiye özellikle Edirne, Uzunköprü, Aydın, Nazilli ve Denizli’de¹⁰⁷ oluşturduğu enterne kamplarında Yunanistan’dan gelenlere her türlü imkânı sağlamaya çalışır. Bu arada Bakanlar Kurulu’nun aldığı bir kararla aydın’ın İncirliova ilçesi de her ne kadar savaş döneminde ‘kıtık ve sefaletten nasibini almış olsa da’ savaştan kaçan Almanlarla adalardan gelenlere kucak açar ve ‘top sahasında’ bu insanları misafir eder.¹⁰⁸ Bu kamplarda kalanlarla ilgili sağlık haberleri de Kızılay vasıtasıyla ulaştırılır. Örneğin Bergama kampında kalmakta olan Yunan mültecilerinden Soiliotopoulos Konstantinos’un orada bulunup bulunmadığı ve sağlık durumunun ne olduğu konusunda Beynelmîlel Kızılhaç Komitesi vasıtasıyla yöneltilen soruya “Hepimiz iyiyiz. Haber aldık. Mai Fotini” şeklinde bir cevap gönderilir.¹⁰⁹ Aynı durumda olan Yüzbaşı Francesco Corsi ve 6. Alman Ordusu 110. İnşaat Taburu subaylarından olan ve Stalingrad’da harbe katılan Prag 25 Ağustos 1905 doğumlu ve Sahra Postası 23374 numaralı Oberleutnant Ingenieur Herbert Lochmann¹¹⁰, Teğmen Hans-Christoph Spangenberg ve astsubay Max Hiemer¹¹¹ ile aynı şekilde Altıncı Ordu subaylarından olup Stalingrad’da harbe katılan 25151 sahra postası numaralı Oberleutnant Hans Salupek¹¹² hakkında ise bir malumat alınamaz ve ailesine de bu konuda bilgi verilir.¹¹³ Ayrıca 1890 Harkof doğumlu olan Wladimir Riçtschiw isimli kişinin Gelibolu’da olduğu yönündeki haberler üzerine yapılan tahkikatta bu kişinin izine il sınırları içinde rastlanılmadığı bildirilir.¹¹⁴ İstanbul Ermenilerinden olan İsabella Goganian için Ermeni patrikhanesi de devreye girerken söz konusu kişinin 1940’lı yılların başında hayatını kaybettiği, kocası Ohan Goganian’ın ise Tarlabası, Çorbacı Sokağı’nda yaşadığı bildirilir.¹¹⁵ Aynı şekilde Amerika’nın Michigan eyaletinde yaşayan erkek kardeşi Paul Anast tarafından sağlık haberleri alınmak istenilen İstanbul’da Kumkapı’da yaşayan Kornelya Kinagoglou’nun kocası Pareskeva ve oğlu İlya, kızı Katina ile yaşamakta oldukları ve maddi sıkıntı içinde oldukları bildirilir.¹¹⁶

Bu kamplara ilaveten ayrıca Niğde, Yozgat, Sivas ve Bergama’da da mülteci kampları oluşturulmuştur. Haziran 1941 tarihi itibarıyla Bergama’da bulunan mülteci kampında 1849 Yunanlı mülteci bulunmaktadır.¹¹⁷ Bunlar arasında 17 de subay mevcuttur. Bu subaylar 1 Binbaşı, 2 Yüzbaşı, 2 Üsteğmen, 11 teğmen ve birisi jandarma subayı olmak üzere 2 Asteğmendenden oluşmaktadır. Bunlara ilaveten toplam 1832 Yunanlı mülteci arasında sadece 470 tanesi sivil Yunanlılardır. Geriye kalanlar 4 kідemsiz başçavuş, 92 kідemsiz çavuş, 140 onbaşı, 1063 er, 6 muvazzaf gedikli çavuş, 2 ihtiyat gedikli çavuş, 3 başçavuş muavini, 4 gedikli çavuş, 48 ihtiyat gedikli çavuş bulunmaktadır. Mülteci kamplarındaki yabancı askeri personel sayısı özellikle Akdeniz ve adalar bölgesinde savaşın 1941 döneminde şiddetlenmesiyle iyice artar. Bu şekilde gelen İtalyan askeri personeli ilk müdahale ve tedavilerinin ardından önce Ankara’ya getirilirler ve buradan da kalacakları kamplara sevk edilirler.¹¹⁸ Örneğin 13 Ocak 1941 tarihinde Antalya’nın Kemer nahiyesi civarında Türk topraklarına inen bir İtalyan bombardıman uçağındaki ikisi subay toplam yedi kişilik personele derhal yardım edilir ve bu personel 2/14593 sayılı kararnamedeki şartlara uygun olarak enterne edilmek üzere Bakanlar Kurulu kararıyla Ankara’ya gönderilirler.¹¹⁹ 12 Şubat 1941 tarihinde bir İtalyan uçağı Fethiye’ye, 18 Mayıs 1941 günü bir Alman uçağı İmroz adasına, 24 Mayıs 1941 tarihinde bir başka Alman uçağı Antalya’ya, 25 Mayıs günü Finike ve Fethiye’ye birer İtalyan uçağı iniş yapar. Alman uçaklarının zorunlu iniş yaptıkları yerlerden birisi de

¹⁰⁶ BA.030.10.55.367.2. Millî Savunma Bakanlığı Ordu Dairesi tarafından hazırlanan ve Başbakanlığa gönderilen 2 Nisan 1942 tarih ve 12153 sayılı yazı.

¹⁰⁷ Ege bölgesindeki Yunan mülteci kamplarına Ankara Amerikan Konsolosluğu da yardım olarak 20 sandık süt tozu ve 600 battaniye gönderir. Kızılay dergisi, Şubat 1942, S 2, Ankara

¹⁰⁸ www.wikipedia.org./incirliova.

¹⁰⁹ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Poli Korsi, C/O Leon Kahn, B.P. 390, İstanbul adresine gönderilen 4 Haziran 1943 tarihli ve 8947 sayılı yazı.

¹¹⁰ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Dr. Hans RiCHTER, Deutche Orient Bank Dresdner Bank Şubesi Müdürlerinden, Galata-İstanbul adresine gönderilen 4 Haziran 1943 tarihli ve 8946 (9731) sayılı yazı.

¹¹¹ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. Beynelmîlel Kızılhaç Teşkilatı tarafından Kızılay Cemiyeti Umum Merkezine gönderilen 12 Temmuz 1943 tarih ve 33475 (14705) sayılı yazı.

¹¹² KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. Kızılay Genel Merkezi tarafından Vilhelm RiCHTER’e gönderilen 15 Mayıs 1943 tarihli ve 7715 sayılı yazı.

¹¹³ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c.

¹¹⁴ Çanakkale Vilayeti Gelibolu Kazası Emniyet Komiserliği tarafından gönderilen 8 Mayıs 1943 tarihli ve 1006 (8148) sayılı yazı.

¹¹⁵ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. İstanbul vilayeti Emniyet Müdürlüğü tarafından Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi’ne gönderilen 26 Nisan 1943 tarihli ve 4654/14676 (7627) sayılı yazı.

¹¹⁶ KGMA. K. Nu.: 2787, D. Nu.: 1943/9-4c. İstanbul Vilayeti Emniyet Müdürlüğü tarafından Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi’ne gönderilen 28 Nisan 1943 tarih ve 4278/4675 (7628) sayılı yazı.

¹¹⁷ BA.030.10.55.365.18

¹¹⁸ Cumhuriyet, 24 Ocak 1941.

¹¹⁹ BA.030.18.01.02.93.130.2

Anamur olur. Anamur'da Mersin-Antalya karayolunun hemen kenarındaki Zindan Alanı denilen yere düşen dört kişilik bir Alman uçağı da uzun süre bölge halkını meşgul eder.¹²⁰ Antalya Limanı'nın bir kilometre açığında Fransa'ya ait San Didier isimli gemisi de İngiliz savaş uçaklarının saldırılarından kurtulamaz ve batar. Gemideki 280 kişiden 260'ı ise sağ olarak kurtarılır.¹²¹

Öte yandan Niğde'de bulunan kampta da toplam 1631 kişi barınmakta olup bunlardan 13 tanesi subay, 1495 tanesi er, 2 tanesi kadın ve 4 tanesi de çocuktur.¹²² Söz konusu bu Yunanlı subay, astsubay ve askerlerin maaş, iâşe ve idareleri için masraflar 1940–1944 döneminde Türkiye tarafından karşılanmıştır.¹²³ Maliye Bakanlığı ise bu mültecilerin ihtiyacı olan 3000 çift kundura, 3000 takım elbise, 6000 kat çamaşır ve 9000 çift çorap alabilmek için hükümetten para talebinde de bulunur.¹²⁴ Bergama¹²⁵ ve Niğde'de bulunan Yunan askerî personelinin Yunanistan'da aldıkları maaşları ise Binbaşı-Çavuş rütbesindeki personel için 11.800–2600 Drahmi arasındadır. Yunan mültecilerin getirdiği ve Bergama'daki kamptan Ankara'daki levazım ambarında muhafaza altına alınan bir para kasasıyla ilgili olarak da hukukî bir problem yaşanır. Söz konusu kasayı geriye isteyen Yunanistan Askeri Ataşesi'ne ne şekilde bir tepki verileceği konusunda ise tereddütler yaşanır.

Muharip yabancı ordu mensuplarından Türkiye'ye iltica edenler hakkındaki 4104 sayılı kanunun 3. maddesi gereğince mültecilerin beraberlerinde getirdikleri askeri eşyanın askeri yetkililerce muhafaza altına alınması ve masrafların da ilgililerden talep edilmesi gerekirken bu eşyanın ne zamana kadar muhafaza edileceği ve ne zaman iade edileceği konusunda açık hüküm bulunmaması, ayrıca Yunanistan hükümetinin de ikiye bölünmüş bir durumda bulunması nedeniyle karar vermekte zorlanılır. Niğde'de bulunanların iâşe, idare ve diğer masrafları belli olmamakla beraber Bergama'da bulunanların 810 lira aylık iâşe, 270 lira aylık otel, 270 lira zaruri masraf, 14.504 lira tayinat, 904 lira mahrukata masrafları bulunmaktadır.

Türkiye'ye iltica eden sivil ve askerî personelle ilgili olarak Türkiye Kızılay Cemiyeti'nde ilgili bakanlık temsilcileriyle 14 Temmuz 1941 tarihinde Kızılay Cemiyeti Reisi İstanbul milletvekili Ali Rana Tarhan'ın başkanlığında yapılır. Bu toplantıda Kızılay tarafından iâşe ve ibateleri düşünülmemekte olan mültecilerin yalnız muharip devletler askerlerinden Türkiye'ye şimdiye kadar iltica etmiş ve bundan sonra iltica edecek olanlardan ibaret bulunduğu tespit edilir. Aynı toplantıda söz konusu mültecilerin mevcudunun Bergama'da 26 subay, 1399 er, 2 kadın ve 1 çocuk, Yozgat'ta 1 Alman subayı, Burdur'da ise Antalya'da batan Sendidyeye vapurundan 265 subay ve er, İskenderun'a sığınan vapurlardan sevk olunacak 247 subay ve er, Sivas'ta güney sınırimızdan iltica etmiş olan sayısı belirsiz mülteci, Ankara'da 41 subay ve erden ibaret olduğu belirtilir.¹²⁶

Ayrıca mülteci kamplarında sağlık sorunlarını çözmek üzere bir revir teşkiline gidilecek, Kızılay tarafından temin edilecek revirlerde görev yapacak doktor ve sağlık memurlarının maaşları Kızılay aracılığıyla Sağlık Bakanlığı tarafından yapılacaktır. Kızılay tarafından yapılacak masraflara karşılık kendilerine toptan bir yardım yapılacaktır. Mültecilerin ellerinde bulunan yabancı paralar ise Maliye Bakanlığı tarafından muhafaza edilecek veya Türk parası ile değiştirilecektir. Bu mültecilerin o günkü şartlar içerisinde herhangi bir işte istihdam edilmelerine de müsaade edilmemiştir. Doktor ve sağlık memuru haricinde istenen tercüman ise dışarıdan temin edilecek, bulunamaması hâlinde Millî Savunma Bakanlığı'na müracaat edilecektir.¹²⁷

Bu kamplardan istifade edenler arasında sivil Yunanlılar olduğu gibi, savaş döneminde Yunan ordusunda görev yapan Batı Trakyalı Türkler, Yunanlı askerler ve üst düzey askerî personel de bulunmaktadır¹²⁸ ve bunların barınma, iâşe ve ibate ihtiyaçları karşılanırken Türkiye'nin güvenliği de ön planda tutulmakta ve gerekli hassasiyet gösterilmektedir.¹²⁹ Kamplarda bulunanlara ayrıca ilk etapta 1000 takım çamaşır, 1000 çift çorap, 300 çift ayakkabı ve 700 battaniye dağıtılır.¹³⁰ Uruguay bandıralı bir

¹²⁰ 1934 Anamur doğumlu Nazmi KESER ile muhtelif tarihlerde Anamur'da yapılan görüşmeler.

¹²¹ *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1941.

¹²² aga.

¹²³ BA.030.18.01.02.102.47.2 ve BA.030.10.55.365.18

¹²⁴ BA. 030.10.55.365.18

¹²⁵ BA.030.10.55.368.13

¹²⁶ BA.030.10.55.365.19

¹²⁷ BA.030.10.55.365.19

¹²⁸ BA, 030.10.117.812.5, Trakya Umum Müfettişi Kazım DİRİK tarafından Münakalat Vekâleti'ne gönderilen 9 Nisan 1941 tarihli rapor.

¹²⁹ BA, 030.10.73.481.12, Trakya Umum Müfettişi Kazım DİRİK tarafından Münakalat Vekâleti'ne gönderilen 10 Nisan 1941 tarihli rapor.

¹³⁰ *Kızılay dergisi*, Mayıs 1942, S 5, Ankara.

gemiyle ülkemize sığınan 120 kişi için aynı yardım İstanbul'da yapılır. İstanbul'daki aşevi aracılığıyla Trakya bölgesindeki Yunanlı mültecilere yapılan yemek yardımı toplamı 9435 liradır.¹³¹

Öte yandan Yunanlı mülteciler için oluşturulan kamplarda tutulan mültecilerin bir yandan ülkeden kaçmak isterken bir yandan da kendi memleketlerine dönmek istemeleri bir takım problemleri de yanında getirir. Problem çıkarıcıların başında gelenler ise Niğde kampında bulunan Yunanlılardır.¹³² Türkiye'ye yönelik artan mülteci akını karşısında hükümet de sivil ve askerî mültecilerin tarifini yeniden yapmak ve bunların işe, ibate problemleri karşısında ne gibi bir hal tarzı takip edileceği konusunda yeni bir proje hazırlamak ve hayata geçirmek durumunda kalır.¹³³ Mültecilerle ilgili yeni düzenlemelere gidilmeye çalışılırken değişik sınır bölgelerinden mülteciler de Türkiye'ye gelmeye devam ederler. Gelenler arasında asker ve sivil her kesimden insanlar mevcuttur ve Türk hükümeti de bu mültecilere yapılan masrafların karşılanamayacak boyutlara ulaşması üzerine ilgili devletlerle anlaşma yolları aramaya başlar.¹³⁴ Bu çalışmanın tamamlanmasının hemen ardından yapılan bir çalışmayla da kanun ve nizamnamelere uygun davranmayan mültecilerin durumu görüşülerek bir karara varılır.¹³⁵ Bu konuyla ilgili en ilginç örnek izin tecavüzünde bulunan bir Yunanlı mülteci subayın Türkiye'den kaçmasına yardımcı olanların İzmir'deki Yunan konsolosluk görevlileri olmasıdır.¹³⁶ Aynı şekilde Niğde'de bulunan mülteci kampından kaçan ve Alman sefarethanesine sığınan Atanasyos Mavridis isimli Rum mültecinin ifadesi de dönüşte yine aynı yerde alınır.¹³⁷ Ancak kendi elçilik veya konsolosluk görevlileri yardımıyla kaçırmaya çalışanlar yalnızca Yunanlı mülteci subaylar değildir. Farklı uluslardan başka mülteciler de aynı yola başvurmuşlardır.¹³⁸

Yunan adalarına son derece yakın bir konumda olduğundan savaşı çeşitli şekillerde ve çok yakından yaşayan İzmir şehri ise 1944 yaz döneminde yabancı bir savaş uçağından atılan beyannameler de tanıklık eder.¹³⁹ Romence, Rusça ve Almanca olarak hazırlandıkları tespit edilen bildirimlerde Lübnan Konferansı sonrasında Yunanistan'da siyasal partiler arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları konusunda beyanatta bulunan İngiltere Dışişleri Bakanlığını konu eden bildirimler Yunan adaları yerine yanlışlıkla İzmir bölgesinde atılmıştır. Bu mülteci sorunuyla en çok karşı karşıya gelen bölgeler ise Çeşme, Karaburun, Kuşadası, Dikili, Kaş, Kadirga, Güllük, Söke, Antalya, Aydın, Fethiye bölgeleridir. Ayrıca Trakya'da özellikle İstanbul, güneyde de Antakya civarında aynı problemle karşılaşılır. Yapılan açıklamaya göre 1 Mayıs 1941-1 Mart 1943 döneminde Yunan adalarından Ege sahillerine toplam 22.909 Yunanlı mülteci gelmiştir¹⁴⁰ ve bu sayı 1944 yılına gelindiğinde neredeyse 40.000 civarındadır ve bu şartlar altında Ege adalarında yaşayanların sayısı adaları terk edenlerden çok daha az olacak şekilde yaklaşık 30.000'dir.¹⁴¹

Öte yandan 21 Mayıs 1945 gününden itibaren Rusya'ya iade edilecek olan 241'i Yozgat ve ikisi de İstanbul'da bulunan 243 Rus mültecinin Sovyet hududuna kadar götürülerek ülkelerine iade işlemleri sırasında bazı problemlerle karşılaşılır. Bu mültecilerin ülkelerine dönmek istememeleri ve öteden beri kendilerini kampta ziyaret eden Sovyet Elçiliği yetkililerinin bütün telkinlerine rağmen bu isteklerinden vaz geçmemeleri sonrasında mültecilerin iade işlemi gerçekleşmez. Kamp komutanlığı ve diğer yetkililer tarafından da gözlemlenen bu geri dönmeme arzusu işlerin aksamasına ve uzamasına da neden olur. Rus mültecilerin geri giderlerse öldürülecekleri kaygısı içinde olduklarını ve bu yüzden geri gitmek istemediklerini bildirmeleri üzerine kamp komutanlığı ve diğer yetkililer bu kişilerin ellerinin arkadan kelepçelenmek suretiyle sevk edilebileceklerini bildirirler.¹⁴² Öte yandan Yozgat ve Çorum'daki kamplarda enterne edilmiş durumda bulunan ve farklı şekillerde Türkiye'ye gelmiş bulunan Alman askeri personelinin de gözaltına alınmaları veya kamplarda tutulmaları konusundaki sebeplerin ortadan kalktığı düşüncesiyle serbest bırakılmaları ve memleketlerine gönderilmeleri gündeme gelir.¹⁴³ Sayıları 600 civarında olan bu Almanlar arasında bankacılar Alman vatandaşlığına geçmiş Avusturyalılar da bulunmaktadır. İçişleri

¹³¹ *Kızılay dergisi*, S 1, (Tarih belli değildir.) Ankara.

¹³² BA.030.10.55.367.1. Millî Savunma Bakanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği 24 Ocak 1942 tarihli yazısı.

¹³³ BA.030.10.55.367.2. Millî Savunma Bakanlığı Ordu Dairesi tarafından hazırlanan ve Başbakanlığa gönderilen 2 Nisan 1942 tarih ve 12153 sayılı yazı.

¹³⁴ BA.030.10.55.367.4

¹³⁵ BA.030.10.55.367.5 Millî Müdafaa Vekâleti Ordu Dairesi tarafından Başvekâlete gönderilen 24 Mayıs 1942 tarihli ve 14786 sayılı yazı.

¹³⁶ BA. Millî Müdafaa Vekâleti Ordu Dairesinin Başvekâlete gönderdiği 8 Haziran 1942 tarih ve 14381 sayılı yazı

¹³⁷ BA:030.030.10.55.367.12

¹³⁸ BA.030.10.55.367.8. Millî Müdafaa Vekâleti Ordu Dairesi tarafından Başvekâlete gönderilen 1 Temmuz 1942 tarihli ve 16125 sayılı yazı.

¹³⁹ *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1944.

¹⁴⁰ BA.030.10.124.882.4 Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından Başvekâlet Yüksek Makamı'na gönderilen 8 Mart 1943 tarihli ve 65277/84 sayılı yazı.

¹⁴¹ *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1944.

¹⁴² BA.030.10.117.815.20.

¹⁴³ *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1945.

Bakanlığı tarafından hakkında serbest bırakılması konusunda şerh konulmamış olanlar bu kararın alınmasının hemen ardından ülkelerine gönderilmeye başlanırlar.¹⁴⁴

7 Kasım 1941 günü saat 15 civarında Aynaroz'dan temin ettikleri bir sandalla İmroz'a çıkan 7 İngiliz askeri de Kömürburnu'nun Avlaka bölgesinde sahile çıkarlar ve gümrük muhafaza erlerince teslim alınır.¹⁴⁵ 11 Eylül 1943 günü Marmaris sahillerine yanan 9 İtalyan motorundan Rodos limanına bağlı olarak çalışan 8 tonluk Fania isimli olanı "iyi muhafaza edilmek şartıyla, meskûn olmayan kıyılarına çıkan mültecilerin nakillerinde kullanılmak üzere"¹⁴⁶ ihtiyaç duyulduğu bildirilir. Söz konusu gün itibarıyla Muğla ve Antalya civarına çıkan mültecilerin sayısının 1000'i aşkın, teknelerin sayısının da 30 olduğu bildirilir. Asker ve sivil mültecilerin şehir merkezlerinden uzakta ve özellikle de Muğla'nın mesken bölgelerinin dışındaki sahillerine çıkmaları üzerine bunların kaza merkezlerine nakledilmesi konusunda da problemle karşılaşılır. Bunların derhal kaza merkezlerine getirilerek "tahtı emniyete" alınmaları konusunda Muğla Emniyet Müdürlüğü'nün en büyük şikâyeti yeterli sayıda aracının olmamasıdır.¹⁴⁷ 15 Eylül 1941 günü Dikili'ye iltica eden 7 Yunanlı ile Aynaros bölgesinde sandalla İmroz'a iltica eden 6 İngiliz askeri Çanakkale'ye gönderilirler.¹⁴⁸ Bu arada Türk hükümeti tarafından alınan bir başka kararla da Türkiye'ye iltica etmiş yabancı mültecilerle ilgili olarak yapılacak yardımlar konusunda başka iyileştirmelere gidilir. Bu yardım faaliyetleri yabancı mültecilerin yanında yurtdışından gelmiş Türk asıllı mülteciler için de geçerlidir.¹⁴⁹

Öte yandan 13–16 Eylül 1943 döneminde Kaş, Marmaris ve Bodrum'a içlerinde çavuş ve onbaşı da bulunan çeşitli rütbelerden 400 İtalyan askeri ile bakkal, terzi, öğrenci, hamal gibi farklı mesleklerden 10 Rum iltica ederler.¹⁵⁰ 10 Ekim 1943 günü saat 09.35 sularında Leros adasından gelen 284 grostonluk İtalyan bandıralı bir harp gemisi de önyüzbaşı olan kaptan, 5 subay, 83 er, 1 ölü er, 2 adet.10.5, 1 adet 7.5'luk top ile bir havan topu, bir raket topu, 2 ağır ve 2 hafif makineli tüfekte Güllük limanına girer ve iltica eder.¹⁵¹ 28 Eylül–2 Ekim 1943 tarihleri arasında Marmaris Gümrük Muhafaza Bölük Komutanlığı tarafından Kızılada, Kadirga, Serçe Limanı, Şeytancık, Bozukkule, Geyik ve Hisarönü sahillerinde 35 İtalyan subayı, 27 İtalyan er ve 3 sivil İtalyan yakalanır.¹⁵² 5 Ekim 1943 tarihinde ise Datça'ya İtalyan ordusuna mensup 4 üsteğmen, 5 gedikli çavuş, 10 Başçavuş, 7 çavuş, 2 onbaşı ve 8 er ile 9 sivil Rum gelirler. Aynı gün içinde Bodrum sahillerine de 11 İtalyan subayı ile 119 er, Yunan uyruklu 9 Rum, İtalyan uyruklu 82 sivil ve 16 İngiliz subayıyla 94 İngiliz askeri sığınır.¹⁵³ Aynı gün Meis adasından 102 Rum da Bayındır limanına gelerek iltica talebinde bulunurlar.

20 Kasım 1943¹⁵⁴ tarihi itibarıyla Kuşadası'nda 3000 mülteci bulunmaktadır. Son 20 gün içerisinde adalardan Kuşadası ve Çeşme'ye toplam 8400 kişi iltica eder ve bunlardan 6076'sı Suriye'ye gönderilirken 1902 erkek, 288 kadın ve 137 çocuk olmak üzere 2324 mülteci halen bu kasabadadırlar. Ayrıca bu dönemde Muğla'ya 435 mülteci gelmiş, 4286 mülteci sınır dışı edilmiştir ve halen ilde 29 mülteci bulunmaktadır. Antalya'ya ise aynı dönemde 27 mülteci gelmiş, toplam 50 kişi sınır dışı edilmiştir. Kaş kasabasında 20 Kasım 1943 tarihinde halen 20 mülteci bulunmaktadır. Ayrıca Aydın'a 235 kişi gelmiş ve bunların hepsi sınır dışı edilmiştir. Toplam olarak 1–20 Kasım 1943 tarihleri arasında Türkiye'ye 9176 mülteci gelmiş, buna mukabil 10.626 kişi sınır dışı edilmiştir. Bu tarih itibarıyla Türkiye'de halen 2373 mülteci bulunmaktadır ve bunlar da düzenli bir şekilde sınır dışı edilmektedir. 26 Kasım–16 Aralık 1943 tarihleri arasında Kuşadası, Çeşme, Bodrum, Marmaris, Söke, Fethiye bölgelerine 32 İngiliz, 541 İtalyan, 6 Yunan, 1 Alman askerî personeli ile 35 İngiliz, 33 İtalyan, 720 Yunan, 74 Türk, 4 İtalyan uyruklu Türk ve 3 Amerikalı sivil iltica eder.¹⁵⁵

Bu dönemde İstanbul'da Zapyon Rum Kız Lisesi Müdürü Fani Yorgiyadu da Hariciye Vekâletine gönderdiği bir yazıyla Yunanistan'da bulunan Türk vatandaşlarından annesi Eleni Minadopulo ile altı

¹⁴⁴ *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1945.

¹⁴⁵ BA.030.10.55.366.56

¹⁴⁶ aga.

¹⁴⁷ BA.030.18.01.02.103.76.4

¹⁴⁸ BA.030.10.55.366.39.

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1943.

¹⁵⁰ BA.030.10.55.367.29.

¹⁵¹ BA.030.10.55.367.33

¹⁵² BA.030.10.55.368.5.

¹⁵³ BA.030.10.117.813.8

¹⁵⁴ BA.030.10.117.813.11

¹⁵⁵ BA.030.10.55.367.44

yaşındaki kızı Evdokiya Yorgiyadu'nun Dumlupınar gemisiyle İstanbul'a getirilmesini talep eder.¹⁵⁶ Aynı dönemde yaşanan ilginç bir olay ise 21 Aralık 1943 günü Çeşme kasabasının Köste limanına sığınan bir Yunan motorunun durumudur. Bu Yunan motorunu Selanik'e götürmekle görevlendirilen Alman askerinin uyumasından istifade eden motordaki Yunanlılar motoru Selanik yerine Çeşme limanına getirirler ve mülki makamlara mürettebatı teslim ederler. Hava muhalefetinin azalması üzerine Yunanlıları taşıyan motor tekrar denize açılır.¹⁵⁷

22 Aralık–26 Aralık 1943 tarihleri arasında Kuşadası, Çeşme, Bodrum, Marmaris, Söke, Fethiye bölgelerine 361 erkek, 182 kadın, 289 çocuk, 101 İtalyan askeri, 5 İtalyan subayı, 2 Yunan askeri olmak üzere toplam 940 mülteci gelir. Eylül ayının ilk haftası içerisinde sadece Rodos adasından kaçarak İzmir'e sığınan sivil ve asker İtalyanların sayısı ise 350 civarındadır.¹⁵⁸ Bu sığınmacıların içerisinde yaralılar ve bakıma muhtaç olanlar da bulunmaktadır. Ekim 1943 tarihinde Bodrum limanına sığınan yaralı durumdaki bir Yunan torpido gemisinde ise 30 ölü ve 20 de yaralı asker bulunmaktadır.¹⁵⁹ 27 Aralık 1943–11 Ocak 1944 tarihleri arasında Kuşadası, Çeşme, Bodrum, Marmaris, Sisam, Söke, Fethiye bölgelerine 166 İtalyan, 3 Yunan subay ve askeri, 18 Türk, 61 İtalyan, 91 Yunan, 27 İngiliz ve Amerikalı sivil mülteci iltica eder.¹⁶⁰

Öte yandan Tefenni ve Isparta'da¹⁶¹ bulunan kamplardan 20 Şubat–21 Mart 1944 döneminde Suriye'ye sevk edilenler 259 subay, 586 erbaş, 2396 er olmak üzere toplam 3241 kişidir. Ayrıca 22 Mart 1944 günü Kuzey İtalya'ya da 5 subay, 1 erbaş ve 4 er sevk edilir.¹⁶²

11 Şubat–19 Temmuz 1944 tarihleri arasında Marmaris, Çeşme, Bodrum, Dikili, Söke, Ayvalık, Güllük (Küllük) bölgelerine 503 Türk, 3426 Yunanlı, 50 İtalyan, 183 İngiliz, 3 İngiliz subay, 5 İngiliz asker, 10 Amerikalı, 1 sivil Musevi, 2 Alman askeri, 87 İtalyan askeri sığınır ve iltica talebinde bulunurlar.¹⁶³ Ayrıca 20 Mart 1944 tarihinde Midilli'den Altınova iskelesine iltica etmek amacıyla yaşanan ve oradan da Çeşme'ye gitmek isteyen 17 tonluk Ayanikola isimli geminin kaptanı ve 2 tayfası da Ayvalık'ta mülki makamlara teslim edilirler. 15 Nisan 1944 Cumartesi günü Kartal civarında Libereyter markalı dört motorlu ağır bir Amerikan bombardıman uçağı mecburi iniş yapar ve uçaktaki iki subayla altı asker görevlilere teslim olur.¹⁶⁴ 27 Ağustos 1944 günü Ege adalarından farklı olarak Edirne'nin Uzunköprü ilçesine gelerek iltica talebinde bulunanlar da söz konusudur. 188 kişilik bu mülteci grubu ise 90 Türk, 75 çingene, 20 Yunanlı ve 3 Bulgar'dan oluşmaktadır.¹⁶⁵

1 Eylül 1944 Cuma günü saat 15.00 sularında Bosna köyü civarında Türkiye'den iltica talebinde bulunanlar ise Kumçiftliği kaymakamı, jandarma komutanı, mal müdürü, avukat, öğretmen, posta memuru, gazete muharriri, belediye memuru, mahkeme kâtipi, tüccar ve öğrencilerden oluşan 20 erkek, 2 kadın sivil ile 7 asker Yunanlıdır. 21 Ağustos–1 Eylül 1944 tarihleri arasında Kuşadası, Çeşme, Bodrum bölgelerine 135 asker, 2 Alman subay, 2 Türk kadın ve 1 Türk erkek, 172 erkek, 27 kadın ve 16 çocuk Yunanlı ile 8 Polonyalı erkek, 1 Amerikalı kadın ve 3 Alman gelir.¹⁶⁶ Ayrıca 28 Temmuz 1944–2 Eylül 1944 tarihleri arasında Edirne Gümrük Muhafaza Müdürlüğü'nün İpsala ve Doyran sorumluluk bölgelerinde 24 Yunanlı ile 945 Türk mülteci beraberlerinde getirdikleri 35 araba ve 285 baş muhtelif hayvanla beraber iltica ederler.¹⁶⁷ 2 Eylül–26 Eylül 1944 tarihleri arasında Kuşadası, Çeşme ve Edirne'nin Karaağaç bölgelerine 95 sivil Yunanlı, 34 Yunanlı asker, 12 İngiliz, 1 kadın ve 3 İtalyan ve 4 Alman olmak üzere toplam 149 mülteci iltica eder.¹⁶⁸ 10 Eylül 1944 günü Trakya hududundan içeriye girerek iltica etmek istediklerini bildirenler ise bir Bulgar Albay ile Filibe Valisi, Sofya Jandarma Komutanı ve iki emniyet görevlisidir.¹⁶⁹ Ancak bu kişilerden sadece Albayın iltica isteği kabul edilir ve diğerleri geri gönderilirler. 30 Eylül 1944 günü son Alman kuvvetleri de Sisam adasını terk ederek adadan ayrılırlar ve Leros'a doğru yola çıkarlar.

¹⁵⁶ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9–4. Hariciye Vekâleti tarafından Kızılay Cemiyeti Genel Merkezine gönderilen 18 Temmuz 1942 tarih ve 30804/838 (14459) sayılı yazı.

¹⁵⁷ BA. Dâhiliye Vekâleti, Emniyet Umum Müdürlüğü tarafından 10 Ocak 1944 tarihinde Başvekâlete gönderilen 01155 sayılı yazı.

¹⁵⁸ *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1943.

¹⁵⁹ *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1943.

¹⁶⁰ BA.030.10.55.368.1

¹⁶¹ Isparta'daki kamplarda Alman esirler de bulunmaktadır ve söz konusu bu esirlerden son grubunun da 31 Aralık 1945 tarihi itibarıyla memleketlerine gönderilmesi konusunda İçişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlık Yüksek Katına bir yazıyla müracaat edilir. BA:030.10.55.368.32.

¹⁶² BA.030.10.55.368.11. Millî Müdafaa Vekâleti'nin Başbakanlığa 24 Mart 1943 tarih ve 12876 sayılı yazısı.

¹⁶³ BA.030.10.117.814.2

¹⁶⁴ BA.030.10.51.334.141

¹⁶⁵ BA.030.10.117.815.4

¹⁶⁶ BA.030.10.117.815.1

¹⁶⁷ BA.030.10.117.815.6

¹⁶⁸ BA.030.10.117.815.8

¹⁶⁹ BA.030.10.117.815.9

Ancak Alman kuvvetleri adayı tahliye ederlerken her tarafı tahrip etmekten de geri kalmazlar. Çekilen Alman güçlerinin yerine 3 Alman denizaltısı Sisam'a doğru yola çıkar. Bu arada Alman işgal kuvvetleriyle gitmeyen İtalyanlar da adada bulunan Yunan çeteleriyle çatışmalara girmeye başlarlar. Savaştan kaçan 17 İtalyan askeri de Kuşadası'nın Dipburnu bölgesine çıkararak iltica etmek isterler ancak bu askerler yakalanır yakalanmaz derhal sınır dışı edilirler.¹⁷⁰

Bunlara paralel olarak Marmaris Gümrük Muhafaza Bölük Komutanlığı tarafından 21 Kasım 1944 günü Rodos'tan gelen 7 Yunanlı mülteci, 23 Kasım 1944 günü ise yine aynı şekilde Rodos'tan bir balıkçı gemisiyle Marmaris'e sığınan 513 Türk mülteci ele geçirilir.¹⁷¹ Aynı şekilde 3 Şubat 1945–17 Şubat 1945 tarihleri arasında Marmaris ve Bodrum bölgelerine iltica etmeye çalışan ve bölgedeki Gümrük Muhafaza Bölük Komutanlıkları tarafından ele geçirilen mülteciler ise 1172 Yunanlı, 519 Türk, 62 İtalyan ve 1 Ermeni olmak üzere toplam 1754 kişidir.¹⁷² Esasında Türkiye ülkeye sığınanlara sadece iâşe ve ibate imkânı sağlamakla kalmaz ve özellikle Türk uyruğundan olanlara Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabilmeleri için de gayret gösterir.¹⁷³ Bakanlar Kurulu'nun aldığı 11 Mart 1942 tarihli kararıyla Türkiye'ye iltica eden ve burada yaşama isteğinde olduğunu bildiren 559 göçmen, 13 Nisan 1942 tarihli kararıyla 271 göçmen, 23 Eylül 1942 tarihli kararıyla 392, 8 Eylül 1943 tarihli kararıyla 203, 18 Şubat 1944 tarihli kararıyla 256, 21 Mart 1944 tarihli kararıyla 192, 15 Temmuz 1944 tarihli kararıyla 296, 16 Ağustos 1944 tarihli kararıyla 445, 22 Aralık 1944 tarihli kararıyla 69, 18 Ocak 1945 tarihli kararıyla 85, 5 Mart 1945 tarihli kararıyla 77, 12 Mart 1945 tarihli kararıyla 22, 26 Nisan 1945 tarihli kararıyla 67, 2 Temmuz 1945 tarihli kararıyla 60, 23 Ekim 1945 tarihli kararıyla 59, 22 Kasım 1945 tarihli kararıyla 77 göçmenin Türk vatandaşlığına alınmaları kabul edilir.

Mülteci Kamplarının Kapatılması

Savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınmış olan ve Almanya veya Japonya veya her ikisi ile harp hâlinde bulunan ülkelerin uyruğundan mültecilerden yalnız askerlik hizmetlerine mensup olanlarının müteakibiyet esası çerçevesinde ülkelerine iade edilmeleri kararlaştırılır.¹⁷⁴ Savaşın sona ermesini müteakip mülteci akınının devam etmesi ve Türkiye topraklarına akın etmeleri üzerine özellikle kıyı şeridinde bulunan valilikler mültecilere yardım konusunda daha önce alınan kararların yürürlükte olup olmadığı konusunda tereddüde düşerler.¹⁷⁵ Örneğin Muğla Valiliği Almanya ile harp hâlinde olan Yunanistan'dan ve adalardan gelecek mültecilere yardım edilip edilmeyeceği ve bunların iltica taleplerinin kabul edilip edilmeyeceği konusunda İçişleri Bakanlığına müracaatta bulunur.

Öte yandan Alman işgali altında bulunan İstanköy ve Rodos adalarından maruz kaldıkları açlık ve sefalet nedeniyle kaçmak zorunda kalan ve Türkiye'ye sığınan ve Türk hükümetinin aldığı bir kararla daha çok Muğla'ya bağlı ilçelerde yerleştirilen ve iâşe, ibate, sağlık gibi konularda destek almaya devam eden İtalyan uyruklu mülteciler arasında teknik konularda ustalaşmış meslek sahibi çok sayıda elektrikçi, şoför, motorcu, demirci, tornacı bulunmaktadır. Ancak Muğla il sınırları içerisinde bu mültecilerin çalışabilmeleri ve mesleklerini icra edebilmeleri teknik nedenlerden dolayı neredeyse imkânsız olduğundan bu kişilerin iş gücü atıl vaziyette durmaktadır. Çalışmadıkları için kendilerini psikolojik olarak rahatsız hisseden bu insanlar da uygun çalışma ortamları verilmesini ve çalışmak istediklerini bildirirler.¹⁷⁶ Bu şekilde Türkiye'ye sığınmış olan farklı ülkelerden mültecilerin iş ve çalışma alanındaki talepleri ve Türkiye'de yaşama istekleri daha sonraki yıllarda da devam edecektir. Örneğin 20 Ocak 1946 tarihinde Başbakanlığa telgrafla müracaat eden Alman uyruklu Ottom Eyer Ernstbannenberg "... Sevki ile 3 seneden beri mecburen bulunduğumuz Rodos adasından mesak ve mezahime tahammül edemeyerek müşfik Türkiye hükümetinin nenahi himayesine sığınmış bulunuyoruz. Motor ve fabrika mütehassısı iyi insanlarız. Hükümetin göstereceği yerde ve işte çalışmaya hazırız. Bizi tekrar Rodos'a iade etmeyerek Türkiye'de kalmamıza müsaadelerini yalvarız. Fethiye'den Alman tebaasından Ottom Eyer Ernstbannenberg." der. Bunun üzerine söz konusu bu İtalyan mültecileri daha geniş iş imkânları bulabilecekleri Aydın, İzmir ve Nazilli gibi merkezlere nakledilmeye başlanırlar.¹⁷⁷

¹⁷⁰ BA.030.10.55.368.22

¹⁷¹ BA.030.10.117.815.14.

¹⁷² BA.030.10.117.815.16

¹⁷³ BA.030.18.01.02.97.126.11, BA.030.18.01.02.100.85.15BA.030.18.01.02.96.72.13

¹⁷⁴ Bakanlar Kurulu'nun 21 Mayıs 1945 tarihli kararı. BA.030.18.01.02.108.29.16

¹⁷⁵ BA.030.10.117.815.17

¹⁷⁶ Söz konusu kişi tarafından 20 Ocak 1946 tarihinde Fethiye postanesinden çekilen 51.339 numaralı telgraf.

¹⁷⁷ BA.030.10.124.882.12

Nazilli'ye sevk edilenler arasında özellikle İstanköy'den kaçarak Türkiye'ye sığınan ada sakinleri de vardır. Söz konusu bu Türkler genellikle Nazilli'deki dokuma fabrikasında işe yerleştirilirler. Erdek ve Burdur'da açılan ve özellikle askeri mültecilerin barındırıldıkları merkezlerle ilgili olarak "... Türkiye-Amerikan Board Heyeti'nin suretini leffen sunduğu Aide aux Prisonniers de Guerre teşekkülü İsviçre'de Beynelmillel Komite'ye mensup ve resmi bir mahiyeti olmayan bir teşekkül olmasına göre böyle bir teşekkülün memleketimizdeki herhangi gayri resmi bir heyeti veya o heyet azasından birini sayın hükümeti ve cemiyetimizi haberdar etmeden ve hiçbir kanuni merasime tabi olmadan vekil nasbı doğru olmayacağı kanaatindeyim..."¹⁷⁸ denilir. Böyle bir yazının kaleme alınmasının sebebi ise Luther Fovvel isimli şahsın Kızılay Cemiyeti'ne müracaat ederek Türkiye'de enterne edilen yabancı askerlere yardım edebilmek amacıyla görevli tayin edildiğini bildirmesidir.¹⁷⁹ Söz konusu kişi müracaatında ayrıca Almanya'da bulunan Müslüman harp esirleri için 200 adet Kuran-ı Kerim temin ettiğini ve bunları Almanya'da ilgili makamlara iletildiğini, Türkiye'de ise Erdek ve Burdur'da bulunan 630 Fransız uyruklu bahriyeli asker için iki sandık spor malzemesi ve 4 paket içinde 50 adet Fransızca kitap getirdiğini belirtir.¹⁸⁰

Diplomatik alanda Yunanistan'a sağlanan bir başka kolaylık ise Türkiye'ye gelecek bütün yabancıların istizana tabii tutulmaları esaslarına bağlı olarak Yunanistan'daki Türk konsolosluklarına 1 Ağustos 1944 tarihinden itibaren kanunlar çerçevesinde çıkış vizesiyle Türkiye'yi terk etmiş ve kimlikleri de konsolosluklarca bilinen Yunanlılara vize uygulamalarında kolaylıklar sağlanmasıdır. Türkiye'nin Yunanistan'a yardım faaliyetleri bu dönemde de artarak devam edecektir. Bu arada Balıkesir'e gelen mülteciler arasında Makedonyalı muhacirler ve Yunanlı askerler de bulunmaktadır ve bu kişilere Balıkesir tren istasyonunda yapılan sigara ve çay ikramı gibi bazı yardımların karşılığında Balıkesir Kızılay Merkezine 60 lira gönderilir.¹⁸¹

Savaşın sona ermesiyle beraber Kırşehir, Yozgat, Çorum, Beyşehir, Isparta'da bulunan gözaltı kampları kapatılmağa başlanır ve burada bulunan yabancı uyruklu insanların kendi memleketlerine gönderilmesine başlanır. Bu bağlamda Yozgat kampı 16 Ağustos 1948 tarihinde bütün faaliyetlerine son verecek ve kamp tamamen kapatılacaktır.¹⁸² Bununla beraber bu kampta 1949 yılı başında mevcut 63 mülteci bulunmaktadır. Savaş ve sefaletin yaşandığı günlerde kanunların boşluğundan istifade etmek isteyenler de şüphesiz çıkacaktır. Aleksandra N. Kurtel (Alesandra Kourtelis) ve Ket Kurtel (Ketty Kourtelis) de bunlar arasındadır. Yunan donanması ve bazı Yunan hayır kurumlarına ait paraları dolandırmaktan suçlu bulunarak Atina mahkemesinin 301 sayılı kararıyla 5 yıl 1 ay ağır hapis cezasına mahkûm edilen 1877 doğumlu Aleksandra Kurtel ile ona yardım ve yataklık ederek suçların işlenmesine yardımcı olan 1899 doğumlu Ket Kurtel'in Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan suçluların geri verilmesi hükümlerine dayanılarak Yunanistan'a iadeleri istenir. İşledikleri suçların siyasi veya askerî olmadığı anlaşılan söz konusu Yunan uyruklu iki kişinin Yunanistan'a iadeleri Bakanlar Kurulu tarafından onaylanır.¹⁸³ Dolandırdıkları paralarla beraber Türkiye'ye sığınan bu iki kişi Yunanistan'a iade edileceklerini anlayınca 17 Aralık 1945 tarihinde Başbakanlığa birer telgraf göndererek suçsuz olduklarını bildirirler.¹⁸⁴

Öte yandan Alman hükümeti adına enterne edilmiş durumda bulunan 9 Yunan askeri de 14 Mart 1946 günü Yunanistan'a gönderilmek üzere kamplardan ayrılır ve ülkelerine gidebilmeleri için kendilerine yardımcı olunur. Bu dönemde Isparta'daki kampta 34 subay, 109 erbaş ve 146 er olmak üzere toplam 189 esir bulunmaktadır.¹⁸⁵ Bu bağlamda söz konusu kamplarda bulunan asker ve sivil toplam 341 Alman uyruklu da kendi ülkelerine gitmek üzere İzmir'e gönderilir ve bu şahıslara Türk insanının misafirperverliğini gösterebilmek amacıyla gemilere binmeden önce birer kilo da incir ikram edilir.¹⁸⁶

¹⁷⁸ KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1941- 1943/9-4. Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi tarafından Yüksek Reisliğe gönderilen 11 Aralık 1941 tarihli ve Md. sayılı yazı.

¹⁷⁹ KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1941- 1943/9-4. Türkiye Kızılay Cemiyeti İstanbul Mümessilliği tarafından Yüksek Reisliğe gönderilen 6 Aralık 1941 tarihli ve 626 sayılı yazı.

¹⁸⁰ KGMA. K. Nu.: 2603, D. Nu.: 1941- 1943/9-4. Türkiye Amerikan Board Heyeti tarafından 6 Aralık 1941 tarihinde gönderilen 569 sayılı yazı.

¹⁸¹ KGMA. K. Nu.: 2599, D. Nu.: 1942/9-4. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Balıkesir Kızılay Merkezi Reisliğine gönderilen 22 Mayıs 1941 tarihli ve 7793 sayılı yazı.

¹⁸² KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından hazırlanan 26 Ağustos 1948 tarihli ve 20005 sayılı yazı.

¹⁸³ BA.030.18.01.02.109.75.16

¹⁸⁴ BA.030.18.01.02.109.75.16.

¹⁸⁵ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Isparta Esirler Kampı Komutanı Binbaşı Naci ERDA imzasıyla gönderilen 17 Mart 1946 tarihli ve 4440 sayılı yazı.

¹⁸⁶ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından hazırlanan 22 Temmuz 1946 tarihli ve 15631 sayılı yazı.

Hasta ve düşkün durumda olanlara ise bu oran 2 kilo incir olarak belirlenmiştir. Aynı günlerde yavaş yavaş kapatılmağa başlanılan kamplarla ilgili olarak ilk etapta Yozgat kampındaki mültecilerin yolluklarını karşılamak amacıyla 2.000 lira gönderilir.¹⁸⁷ Söz konusu kamplardaki asker ve sivil mültecilerin ülkelerine gönderilebilmeleri için bu kamplarda görev yapan Türk yetkililer de insanüstü gayret içerisine girmişlerdir. Örneğin Isparta kamp yetkilileri bu durumla ilgili olarak gönderdikleri resmi bir yazıda “...Türk milletine karşı büyük şükran hisleriyle meşbu bulunan ve başka taraftan hiçbir güne yardım görmeyen 254 kişiden ibaret bu biçarelerin...”¹⁸⁸ der.

Öte yandan Yozgat'taki kamplardan ayrılarak İstanbul'a gönderilen ve Alman hastanesi Deusches Krankenhaus'da misafir edilen ve Rusya'dan iltica etmiş olan Martin Zerhoch, Gottlieb Lackert, Günter Wölk ile Kıbrıs adasından Türkiye'ye kaçan ve Almanya'nın Amerikan işgal bölgesine gitmek isteyen Neuman Kurt, Franz, Gebert, Georg Boheman, Mauris Bruno, Willy Kühner, maus peter, Anton Riedmiller, Karl Grosche, Herbert Gerner, Hans Kirschner, Willy Zollweg ve Ernst Satzky isimli 15 Alman askeri de bu bağlamda ülkelerinden daha fazla uzak kalmamaları amacıyla mümkün olan en kısa sürede gönderileceklerdir ve bu insanlar için bulunan ilk araç Almanya'ya tütün götürmek üzere İstanbul'a gelen bir gemidir.¹⁸⁹

Savaşın sona ermesiyle beraber bu kamplarda kalmakta olan insanlara ne şekilde hitap edileceği ve bu insanların hukuki durumları tartışılmağa başlanır ve hemen ardından “Mülteciler Misafirhanesi” başlıklı yeni bir çalışma başlatılır.¹⁹⁰ Bu noktada farklı mülteci kamplarında kalmakta olan mültecilerin Kastamonu'da açılan misafirhaneye nakledilmeleri de söz konusu olur ve ilk aşamada Yozgat'ta bulunan 53 mülteci bu kampa gönderilirler.¹⁹¹ Gönderilen mülteciler arasında radyo ve yazı makinesi tamircisi, elektrikçi, tesviyeci, marangoz, aşçı, bahçıvan gibi meslek sahipleri de ulunmaktadır. Kampta kalan mülteci subaylara bütün ihtiyaçlarının karşılanması yanında günde 4 lira üzerinden aylık 120 lira maaş verilirken er konumunda olanların ise bütün ihtiyaçları karşılanmakta; ancak maaş ödemesi yapılmamaktadır. Yozgat Emniyet Müdürlüğü tarafından hazırlanan rapora göre mültecilerin ekserisi Türkçe bilmekte, aralarında geçimsizlik bulunmamakta ve Bulgarlar hariç diğerlerini kendilerini temiz tutmaktadır.¹⁹² Kastamonu'ya gönderilmeleri planlanan 53 mülteci 28'i Rus uyruklu, 2'si Mısır uyruklu iken ayrıca 1 İtalyan, 1 Yunan ve 1 de Alman uyruklu mülteci ulunmaktadır. Mültecilerin arasında 2 deniz subayı, 5 piyade subay bulunmakta, 1 Bulgar mülteci ise hastanede yatmaktadır. Rus mülteciler arasında Nadir, Zekeriya, Vahit, Abdullah, Musa, Ali Abbas, Mehmet, İbrahim, Mustafa, İlyas, Macit Osmanlı, İbrahim Caferzade, Emin, Murat, Kamil, hasan, Hüseyin, Mehmet, Şükrü Esmer, Mehmet, Ahmet, Ali isimli Bulgar ve Rus uyruklu Türkler de bulunmaktadır. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi tarafından hazırlanan mevcut listesine göre de kampa getirilecekler arasında Rus ordusunda görev yapan 4 Türk subay ve 8 er, Bulgar ordusunda görevli 9 Türk er ve Yunan ordusunda görevli 1 Türk er bulunmaktadır.¹⁹³

Aynı konuyla ilgili olarak Mülteciler Misafirhanesi Müdürü Rıza Tunç tarafından Kızılay Genel Başkanlığına daha sonra bir yazı gönderilerek Kastamonu'ya aktarılacak bütün mültecilere daha önceden olduğu üzere aynı ücretlerin verilip verilmeyeceği, özellikle subayların kazana dâhil edilerek yemek masrafları düşüldükten sonra mı maaş verileceği, Yozgat'tan gönderilecek mültecilerin elbiselerinin miadını doldurmuş olması nedeniyle yeni elbise gönderilip gönderilmeyeceği, gönderilmediği takdirde ortalama 7 lira civarında tutan elbiselerin Kastamonu'dan temin edilip edilmeyeceği de sorulur. Konuyla ilgili olarak hazırlanan cevai yazıda Kastamonu'ya gelecek mültecilere maaş esasının kabul edilmediği, savaşın sona ermesiyle beraber siyasi sebeplerle ülkemize iltica eden mültecilere insani bağlamda bakılmaları icap ettiğinden Kızılay tarafından yatırılıp, yedirilip giydirilerek çalışmayanlara sigara ve traş masrafı olarak mahalli ortalamaya uygun bir cep harçlığının tespit edileceği bildirilir. Buna göre ellerinde herhangi bir sanatı bulunanlar misafirhanede çalışabilecekleri gibi Kastamonu şehir merkezinde de iş

¹⁸⁷ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından hazırlanan 4 Aralık 1947 tarihli ve 24017 sayılı yazı.

¹⁸⁸ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Isparta Esirler Kampı Komutanı Binbaşı Naci ERDA imzasıyla gönderilen 8 Temmuz 1946 tarihli ve 5164 sayılı yazı.

¹⁸⁹ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından hazırlanan 1 Nisan 1949 tarihli ve 5699 sayılı ve ayrıca 6 Nisan 1949 tarihli ve 2113 sayılı yazı ve KGMA. K. Nu.: 2883, Dosya 1944-1949-II, Mültecilere Yardım dosyası

¹⁹⁰ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından hazırlanan 28 Aralık 1948 tarihli ve 64372 sayılı yazı.

¹⁹¹ KGMA. K. Nu.: 2883, Dosya 1944-1949-II, Mültecilere Yardım Dosyası. Yozgat Emniyet Müdürlüğü tarafından Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğüne gönderilen 21 Mayıs 1949 tarihli ve 247 sayılı yazı.

¹⁹² KGMA. K. Nu.: 2883, Dosya 1944-1949-II, Mültecilere Yardım Dosyası. Yozgat Emniyet Müdürlüğü tarafından Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğüne gönderilen 21 Mayıs 1949 tarihli ve 247 sayılı yazı.

¹⁹³ KGMA. K. Nu.: 2883, Dosya 1944-1949-II, Mültecilere Yardım Dosyası. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğü tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 25 Mayıs 1949 tarihli ve 8809 sayılı yazı.

buldukları takdirde çalışabileceklerdir. Ayrıca “Kastamonu’da amele yevmiyesi ve işçilik vasatı 2.5 lira olduğuna göre bunların işçileri vasatı 1.5 lira hesaplanması göz önünde tutularak gündelik kazancının %25’i cep harçlığı bırakılacağına göre vasatı 2 lira yevmiye ile misafirhanede istihdam edilirlse işçilik daha ucuza mal olacaktır.” denilir. Kastamonu’ya getirilecek mültecilerle ilgili olarak başka bir takım yeni kararlar da bu arada belirlenir ve misafirhane müdürlüğüne gönderilir.¹⁹⁴ Kastamonu’da Mülteciler Misafirhanesi açılması yerel basında da yerini alır ve 3 Haziran 1946 tarihli Doğrusöz gazetesi bunu “Kızılay Misafirhanesi Açıldı.”¹⁹⁵ başlığıyla haber yapar.¹⁹⁶

Yozgat kampında kalan mültecilerin Kastamonu’ya aktarılmasının ardından Mülteciler Misafirhanesi de faal olarak çalışmaya başlar; ancak Misafirhane Müdürü tarafından Kızılay Genel Merkezine gönderilen raporda kampa gelen mültecilerin sayısı 52 olarak belirtilmektedir.¹⁹⁷

Daha önce kampta kalan mültecilere yevmiye verilir verilmeyeceği görüşülmüş olmasına rağmen Yozgat’tan mültecileri Kastamonu’ya getiren görevli memurun subay olan mültecilere yevmiye 4 lira verildiğini, er olanlara ise kazandan yemek verilmesi dışında harçlık olarak 16 lira ödeme yapıldığını belirtmesi üzerine bu konu tekrar görüşülmeğe başlanır. Misafirhanede oluşturulan komisyon tarafından sigara ve traş masrafları için subaylara 50–60 lira, erlere de 15–20 lira harçlık verilmesi kararlaştırılır. Ayrıca elbiselik kumaş gönderilmesi halinde bunların Kastamonu’da diktirilebileceği, elbiselerin modelleri konusunda örnek bir resmin gönderilmesinin, ayrıca mültecilerin çamaşır, çorap ve pijamalarının da temin edilmesi istenir. Bütün bunlara ilaveten mülteciler için yerli malı yemeninin (arkalıklı terlik) 600–650 kuruş fiyatla, ayrıca yerli malı fotin veya iskarpinin de 20–25 liraya yaptırılabilirliği belirtilir.¹⁹⁸ Kamp daha sonra yabancı yetkililer tarafından da ziyaret edilecektir. Bu ziyaretçiler arasında İngiliz Sefareti Matbuat Müsteşarı da bulunmaktadır ve bu ziyareti söz konusu kişinin ağzından Mülteciler Misafirhanesi Müdürü Rıza Tunç “Biz bu kadar düzgün ve temiz ve her şeyleri düşünülmüş, tanzim edilmiş bir misafirhane bulacağımızı tahmin etmiyorduk. Ümidimizin çok ve hem de pek çok üstünde bulduk.”¹⁹⁹ sözleriyle ifade eder.

24 Haziran 1949 tarihi itibarıyla Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi bünyesinde 6 Rus subay (4’ü Türk), 22 Rus asker (8’i Türk), 19 Bulgar er (9’u Türk), 2 Mısırlı, 1 İtalyan, 1 Yunan (Türk uyruklu) ve 1 Alman er olmak üzere 52 kişi bulunmaktadır.²⁰⁰ Aynı kampta Kasım 1949 döneminde toplam 33 mülteci bulunurken bu sayı Aralık 1949 tarihinde 38 olarak açıklanır. Aradaki 5 kişilik fark büyük ihtimalle kapatılan diğer kamplardan buraya aktarılan mülteciler olarak gösterilebilir.

Sonuç

9 Eylül 1922 tarihi itibarıyla Anadolu topraklarında verilen Milli Mücadele’nin ardından 1929 Büyük Ekonomik Krizi döneminde ekonomik olarak sarsılan Türkiye her ne kadar İkinci Dünya Savaşı’nda fiilen yer almasa da savaşın özellikle ekonomik baskılarını çok yakından hissetmiştir. Bununla birlikte Türkiye savaş ortamının doğal sonucu olarak pek çok farklı sorunu ise fiilen yaşamak zorunda kalmıştır. Yunanistan’ın Büyük Açlık Dönemi adı verilen ve Yunan devletinin kendi yurttaşlarına 10-12 saat kuyrukta bekledikten sonra ancak 6 gram un dağıtabildiği trajik dönemde bu ülkeye her türlü yardımda bulunan Türkiye böylece geçmişe bir sünger çektiğini, büyük devlet geleneğine sahip bir ülke olarak Yunanistan’la dost olmak ve dost kalmak istediğini göstermiş, ayrıca ülke topraklarına sığınan farklı uyruklardan mültecilere de kapılarını ardına kadar açmıştır. Savaşan tarafların Türkiye’yi güvenilir ve tarafsız bir ülke olarak görmelerinin sonucunda ise yaralı, hasta ve esirlerden oluşan esir değişim süreci de İzmir ve Mersin’de gerçekleştirilmiştir. Türkiye bu dönemde gösterdiği hassas uygulamayla herkesin takdirini kazanırken ayrıca açtığı mülteci kampları vasıtasıyla da muhtaç insanlara aş ve sığınma imkânı sağlamıştır. Önce İtalya ve hemen ardından Almanya’nın işgaline uğrayan Yunanistan açısından konuya bakıldığında Milli Mücadele’den sadece 17 yıl sonra işgale uğrayan ve binlerce insanını açlıktan kaybeden Yunanistan devletinin yaşadığı bu süreci iyi değerlendirmesi ve geleceğe yönelik stratejilerinin

¹⁹⁴ aga.

¹⁹⁵ Doğrusöz, 3 Haziran 1949.

¹⁹⁶ KGMA. K. Nu.: 2883, Dosya 1944-1949-II, Mültecilere Yardım Dosyası.

¹⁹⁷ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürü Rıza TUNÇ tarafından Kızılay Cemiyeti Genel Merkezine gönderilen 6 Haziran 1949 tarihli ve 108 sayılı yazı.

¹⁹⁸ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürü Rıza TUNÇ tarafından Kızılay Cemiyeti Genel Merkezine gönderilen 9 Haziran 1949 tarihli ve 115 sayılı yazı.

¹⁹⁹ Doğrusöz, 11 Haziran 1949.

²⁰⁰ KGMA. K. Nu.: 2883, D. Nu.: 1947. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürü Rıza TUNÇ tarafından Kızılay Cemiyeti Genel Merkezine gönderilen 24 Haziran 1949 tarihli ve 153.D.12 sayılı yazı.

belirlenmesinde çaresiz anlarında dost elini uzatan tek ülkenin Türkiye olduğunu unutmaması gerekir. Bugün iki ülke arasında yaşanan sorunların pek çoğunun kaynağında tıpkı 15 Mayıs 1919 günü Anadolu topraklarını işgale başlayan Yunanistan'ı itekleyen faktörler ve emperyal güçler söz konusudur. Bu bağlamda özellikle Yunanistan devletinin artık "Avrupa'nın şımarık çocuğu" görüntüsünden kurtulması ve 1930'lu yıllarda Venizelos ile Mustafa Kemal Atatürk arasında başlatılan sıcak dostluk ilişkilerini güçlendirmesi gerekmektedir. Bu durum başta Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB üyeliği, karasuları, FIR hattı, adaların silahsızlandırılması, Patrikhane ve Ekümenik, Ruhban Okulu gibi pek çok sorunla birlikte sadece iki ülke ilişkilerini değil şüphesiz kaynakayan kazan ve istikrarsızlık hattı olarak algılanan bölge barışını da, dünya barışını da etkileyecek olumlu sonuçlar doğuracaktır ve bu durum her iki ülkenin de menfaatine olacaktır.

KAYNAKÇA

Akşam

Anadolu

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 -1995)**, İstanbul

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BA)

Cumhuriyet

DERİNGİL Selim, **Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1994

Doğru Söz

İkdam

Kızılay Dergisi

Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA)

Milliyet

SONYEL S. R. Settlers, **Refugees In Cyprus**, Cyprus Turkish Association Publications, Londra, 1991.

SOYSAL İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, Cilt I, Ankara, 1983.

TÜRSAN Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987.

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni Asır

www.wikipedia.org/ıncirliova.

Sözlü Tarih Çalışması

1934 Anamur doğumlu Nazmi KESER ile muhtelif tarihlerde Anamur'da yapılan görüşmeler.